

Tutkimus vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteluista
Chaim Perelmanin argumentaatioteorian käsitteitä hyödyntäen

Pro gradu -tutkielma
Helmi Heiskanen
Kansainväliset suhteet
Lapin yliopisto
2021

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Tutkimus vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteluista

Chaim Perelmanin argumentaatioteorian käsitteitä hyödyntäen

Tekijä: Helmi Heiskanen

Koulutusohjelma/oppiaine: Poliittikatieteet, kansainväliset suhteet

Työn laji: Pro gradu -työ_X_Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 67 + liite

Vuosi: 2021

Tiivistelmä

Viime aikoina mediassa on noussut esille vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperustelut. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista perustelee valintaansa muun muassa ylikansoittumiseen liittyvillä perusteluilla. Aiemmissa vapaaehtoista lapsettomuutta käsitelleissä tutkimuksissa ympäristösyihin tai -perusteluihin ei ole vielä tarkemmin perehdytty. Ympäristöaiheista kiinnostuneena tavoitteenani on selvittää, mitä ympäristöperustelut ovat, miten niillä perustellaan vapaaehtoista lapsettomuutta sekä millaisia arvoja ja ajattelutapoja perusteluiden taustalla on. Toisena tavoitteena on myös pohtia, mikä tekee aiheesta niin kiistanalaisen.

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdeksästä teemahaastattelusta. Tutkimuksen teoriana ja metodisena välineenä toimii uusi retoriikka ja Chaim Perelmanin argumentaatioteoria. Koska tutkin perusteluita, sopii uusi retoriikka hyvin tutkimukseeni, sillä siinä on kiinnostuttu nimenomaan perustelemisesta eli argumentoinnista. Käytän analyysissäni Perelmanin argumentaatioteoriasta esisopimuksen ja yleisön käsitteitä.

Analyysin tuloksena löytyi kolme perusteluryhmää. Ensimmäisessä ryhmässä vapaaehtoisesti lapsettomat perustelivat valintaansa epävarman tulevaisuuden ja tuhoutuvan maapallon uhkakuvilla. Ryhmän laajempaan esisopimukseksi oli ajatus lapsen edusta. Moni haastateltava koki, ettei ole enää lapsen edun mukaista syntyä maailmaan, joka on tuhoutumassa. Toisessa ryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin ympäristötekona ja yhteistä hyvää edistävänä tekona. Esisopimukseksi oli ajatus maapallon resurssien rajallisuudesta, jonka seurauksena lapsettomuus näyttäytyi väistämättä resursseja säästävänä ja siten myös hyvänä valintana. Kolmannessa ryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin ihmislajin ja muun luonnon välisen suhteen epätasapainoon liittyvillä perusteluilla. Perusteluiden esisopimukseksi oli biosentrinen arvohierarkia, jonka mukaan kaikki lajit ovat samanarvoisia. Koska ihmislajin nähtiin olevan syyllinen ympäristöongelmiin, eivät haastateltavat halunneet tuoda enempää ihmisiä maapallolle omalta osaltaan.

Löydettyjen perusteluiden voidaan tulkita olevan osittain puolustavaa retoriikkaa, jolla pyritään vahvistamaan vapaaehtoisesti lapsettomien identiteettiä. Ennen kaikkea tulokset kuitenkin osoittavat aitoa toisinajattelua, sillä perusteluryhmistä löytyy paljon vallitsevista ajattelutavoista poikkeavaa ajattelua.

Avainsanat: vapaaehtoinen lapsettomuus, ympäristöperustelut, haastattelututkimus, uusi retoriikka, argumentaatioanalyysi, toisinajattelu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	4
2 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS.....	8
2.1 Mitä vapaaehtoinen lapsettomuus on?.....	8
2.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja perusteluiden vaatimus	10
2.3 Vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluista	11
3 RETORIikka TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPANA	15
3.1 Retoriikasta.....	15
3.2 Chaïm Perelmanin argumentaatioteoria	18
3.2.1 Esisopimukset.....	20
3.2.2 Yleisö	22
3.2.3 Teoriaa koskeva kritiikki ja oma käyttötapani	24
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	26
4.1 Aineiston hankinta	26
4.2 Eettisiä pohdintoja ja tutkijan paikka	29
4.3 Analyysi käytännössä	32
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	35
5.1 Epävarman tulevaisuuden ja tuhoutuvan maapallon perustelut	35
5.2 Ympäristön hyvinvointia ja yhteistä hyvää edistävän teon perustelut	41
5.3 Ihmislajin ja muun luonnon välisen suhteen epätasapainoon liittyvät perustelut	46
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	54
6.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta.....	54
6.2 Tutkimuksen arviointia, jatkotutkimusideat ja oma oppimisprosessi	58
LÄHTEET	61
LIITTEET.....	68

1 JOHDANTO

Toppatakkiin pukeutunut nainen katselee joessa virtaavaa vettä. Joki on tulvinut syksyllä Turun moottoriteille saakka. Nainen, Milla, epäilee, että se on ilmastonmuutoksen seurausta. Juuri ympäristön tila on se syy, jonka vuoksi Milla ei ole tehnyt yhtään lasta. Päätös syntyi jo alle 20-vuotiaana. (Hukkanen 21.1.2018).

Näin kirjoitettiin Ylen uutisessa, jossa käsiteltiin vapaaehtoista lapsettomuutta ympäristönäkökulmasta. Uutisessa kolme naista perustelee valintaansa olla vapaaehtoisesti lapseton erilaisilla ympäristösyillä. Naiset vetoavat muun muassa kulutukseen liittyviin syihin, sillä heidän mukaansa lapsesta tulee kuluttaja jo ennen syntymäänsä. Koska lapsi tarvitsee paljon erilaisia kulutushyödykkeitä, perheen kulutus ja siten myös ympäristökuormitus kasvaa väistämättä. He nostavat esiin myös ylikansoituksen, joka koettelee maapallon kantokykyä. Koska ihmisiä on jo liikaa, eivät he halua kasvattaa väestönmäärää omalta osaltaan. Nämä ovat uutisen naisille sellaisia perusteluita, joiden takia he eivät halua hankkia lapsia. Aihe herätti heti mielenkiintoni, sillä olen kiinnostunut ympäristöön liittyvistä aiheista ja ekologisen elämäntavan eri muodoista. Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperustelut.

Vapaaehtoisen lapsettomuuden syitä, perusteluita ja motiiveja on tutkittu varsin paljon (ks. esim. Houseknecht 1987, Park 2005, Kuivalainen 2015, Kerttula 2017). Yleensä tutkimuksissa on keskitytty kaikkiin niihin syihin ja perusteluihin, jotka ovat vaikuttaneet vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaan. Ympäristöperusteluiden tutkiminen on uusi näkökulma vapaaehtoisen lapsettomuuden ilmiön tutkimiseen. Väestöliiton tutkija Anna Rotkirchin mukaan on edelleen varsin harvinaista perustella vapaaehtoista lapsettomuutta ympäristösyillä (A-studio, 27.2.2018). Aiemmissa vapaaehtoisen lapsettomuuden syitä tarkastelleissa tutkimuksissa ja opinnäytetöissä kuitenkin väestönkasvuun sekä ympäristön tilaan liittyvät perustelut ovat nousseet usein esille yhtenä syynä vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnassa (esim. Kuivalainen 2014, Kerttula 2017). Ympäristöperusteluita on kuitenkin usein pidetty vain hyvänä selityksenä lapsettomuudelle, sillä vapaaehtoisesti lapseton joutuu usein puolustamaan lapsettomuuttaan muille ihmisille (Hukkanen 2018). Ympäristöperusteluita ei

ehkä olekaan aina pidetty todellisina syinä vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnalle. Tässä tutkimuksessa ymmärrän ympäristöperustelut yhtenä osana vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaa ja ilmiötä, en kuitenkaan ainoana syynä valintaan.

Ympäristöpoliittisen keskustelun lisääntyä viime vuosina on alettu puhua ilmasto- ja ympäristöteoista. Niiden tarkoituksena on pienentää hiilijalanjälkeä sekä yleisesti ympäristökuormitusta. Tyypillisiä arkisia ympäristötekoja ovat esimerkiksi kasvissyönnön ja autoilun vähentäminen. Lundin yliopiston tutkimus kuitenkin totesi, että kaikista merkittävin yksittäisen ihmisen tekemä ilmastoteko on jättää yksi lapsi hankkimatta (Wynes & Nicholas 2017). Tulos pätee nimenomaan rikkaissa länsimaissa, joissa kulutetaan paljon. Tutkimus on varsin poikkeuksellinen, sillä väestönkasvusta ei ilmastokeskustelussa puhuta juuri lainkaan (Eskonen, Rissanen & Kanerva 2019.) Tiede-lehti jatkoi keskustelua tutkimuksesta huomiota herättävällä kansikuvallaan. Kannessa on esitetty maapallo ja sen vieressä istuva vauva. Vauvan päälle on vedetty ruksi ja kannessa on kysymys *mitä sinä voit tehdä?* Kannessa ehdotetaan kolmea eri keinoa vähentää ympäristökuormitusta, joista yksi oli *jätä lapsi tekemättä*. Esimerkiksi kansanedustajat Päivi Räsänen ja Pekka Aittakumpu kokivat kannen loukkaavana lapsia ja lapsiperheitä kohtaan, sillä sen nähtiin viittavan siihen, että lapsi olisi jollain tapaa ilmastopäästö. (Jäntti 2019.) Myös Partio-lehti toi vapaaehtoisen lapsettomuuden esiin yhtenä mahdollisena ilmastotekona ympäristönsuojelupelissään, jonka tarkoituksena on herättää keskustelua erilaisista ilmastoteoista (Parkkinen 2019). Partio-lehti sai pelin takia kuitenkin paljon palautetta, jonka seurauksena Partio laati pelistä lyhyen selvityksen sivuilleen. Selvityksen mukaan peli ei ole osana virallista partio-ohjelmaa, eikä sen tarkoituksena ole ohjeistaa, miten partiolaisten tulisi elää, vaan pelin tavoitteena on herättää keskustelua ympäristöaiheista (Partio 2019). On selvää, että lastenhankinnan tarkastelu ympäristönäkökulmasta on hyvin kiistalinen ja herkkä aihe, joka herättää keskustelua sekä ajoittain myös aiheuttaa mielipahaa. Siksi koen, että vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteluiden tutkiminen on politiikan tutkijana erityisen mielenkiintoinen aihe.

Samaan aikaan myös väestöpoliittinen keskustelu on lisääntynyt Suomessa. Matala syntyvyys on vaivannut Suomea jo pitkään. Vuonna 2019 suomalainen nainen sai keskimäärin 1.35 lasta elämänsä aikana. Aiempina vuosikymmeninä vastaava luku on ollut 1.9. Matala syntyvyys on talouden kannalta huono asia ja se voi synnyttää epäsuhdan julkisen talouden tulojen sekä menojen välille. Suurin vaikutus sillä on eläkejärjestelmään. (Väestöliitto 2020, 17.) Syntyvyyden kasvuun panostetaan Suomessa eri tavoin ja se on yksi Väestöliiton pää tavoitteista. Ristiriita valtion väestönkasvun tavoittelun sekä globaalien ympäristökysymys-

ten välillä on siis melko huomattava. Samalla kun pyritään ekologisuuteen, pyritään myös väestön kasvuun, jolla kuitenkin on suora vaikutus esimerkiksi päästöjen määrään (ks. esim. Jiang & Hardee 2009). Väestöliitto julkaisi vuoden 2020 väestöpoliittisen raporttinsa vähän aikaa sitten. Raportin otsikkona on ”Kestävän väestönkehityksen Suomi”. Ekologisesti kestävästä väestönkasvusta puhuminen on uutta Väestöliitolle, mutta se ei varsinaisesti ole muuttanut väestöliiton kantaa. Väestöliiton mukaan syntyvyyden kasvun ja ekologisesti kestävä kehityksen tavoittelu eivät nimittäin sulje toisiaan pois, vaan kumpaakin voidaan tavoitella tasapainossa (Väestöliitto 2020, 17).

Tutkimuksen aineisto koostuu yhdeksästä vapaaehtoisesti lapsettoman haastattelusta. Koska tutkimukseni kohteena ovat vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperustelut, valitsin teoriaksi ja metodiseksi välineeksi uuden retoriikan, joka tutkii nimenomaan perustelemista eli argumentointia. Retoriikan analyysin soveltaminen vapaaehtoisen lapsettomuuden tutkimiseen näyttäisi olevan varsin uusi asetelma, sillä etsinnöistä huolimatta löysin vain yhden tutkielman, jossa tätä näkökulmaa on hyödynnetty. Ninja Marttisen (2020) pro gradu -tutkielmassa tarkastelun kohteena on nettikeskustelu, jossa vapaaehtoisesti lapsettomat kertovat perusteluita vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnalle. Tutkielmassaan Marttinen on tehnyt retorisen argumentaatioanalyysin aineistoon. Tutkimuksen tavoitteena on tutkia nettikeskustelussa ilmeneviä perusteluita sekä kielenkäyttöä ja retorisia keinoja. Omassa tutkimuksessani olen Marttisen tapaan kiinnostunut tutkimaan vapaaehtoisen lapsettomuuden perusteluita, mutta olen rajannut kiinnostukseni nimenomaan ympäristöperusteluihin. Tutkin haastateltavieni ympäristöperusteluita Chaïm Perelmanin argumentaatioteorian avulla hyödyntäen esisopimuksen ja yleisön käsitteitä. Tutkimuksessani tavoitteena on selvittää, *mitä ovat vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperustelut, miten niillä perustellaan vapaaehtoisista lapsettomuutta sekä millaisia arvoja ja ajattelutapoja perusteluiden taustalla vaikuttaa*. Tutkimuksen toisena tavoitteena on myös tutkia sitä, mikä tekee aiheesta niin kiistanalaisen.

Tutkimus rakentuu siten, että aluksi kerron tutkittavasta ilmiöstä eli vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Avaan mitä vapaaehtoinen lapsettomuus on, kerron sen historiasta ja yleisyydestä nykypäivänä lyhyesti. Sitten tarkastelen vapaaehtoista lapsettomuutta perusteluita vaativana identiteettinä ja lopuksi teen katsauksen vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluihin sekä niiden historiaan. Tämän jälkeen siirryn kertomaan tutkimukseni teoriasta sekä metodisesta välineestä, retoriikasta. Kerron retoriikan historiasta lyhyesti, uuden retoriikan synnystä sekä klassisen ja uuden retoriikan eroavaisuuksista. Osion lopuksi kerron

Chaim Perelmanin argumentaatioteoriasta, esisopimuksen ja yleisön käsitteistä sekä siitä, miten hyödynän käsitteitä tutkimuksessani. Seuraavaksi käsittelem tutkimukseni toteutusta, haastattelujen tekoa, tutkimuksen eettisyyttä sekä tutkijan asemaa ja analyysin tekoa käytännössä. Sitten avaan tutkimukseni kolme tulosta. Johtopäätöksissä vedän tuloksia yhteen ja pohdin niiden merkitystä ja suhdetta aiempiin tutkimuksiin. Tutkielman viimeisessä osiossa arvioin tutkimuksen onnistumista sekä pohdin mahdollisia jatkotutkimusideoita sekä omaa oppimisprosessiani.

2 VAPAAEHTOINEN LAPSETTOMUUS

Tässä osuudessa kerron vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Avaan ensin vapaaehtoisen lapsettomuuden määritelmän ja kerron lyhyesti vapaaehtoisen lapsettomuuden historiasta sekä yleisyydestä nykyaikana. Sitten siirryn käsittelemään vapaaehtoista lapsettomuutta poikkeavana identiteettinä, joka sisältää perusteluiden vaatimuksen. Kerron tässä osuudessa, miksi vapaaehtoisesti lapseton joutuu usein perustelemaan lapsettomuuttaan muille. Koska tässä tutkimuksessa tutkin nimenomaan ympäristöperusteluita, avaan viimeisessä kappaleessa hiukan vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluita ja niiden historiaa.

2.1 Mitä vapaaehtoinen lapsettomuus on?

On olemassa monia vapaaehtoisen lapsettomuuden määritelmiä. Miettinen ja Rotkirch (2008, 16) määrittelevät vapaaehtoisesti lapsettoman olevan henkilö, jolla ei ole lasta ja joka ei aio hankkia lapsia. Heidän määritelmänsä mukaan vapaaehtoisesti lapseton ei ole myöskään aktiivisesti yrittänyt tulla vanhemmaksi. Vapaaehtoisesti lapsettomat ry -yhdistys määrittelee nettisivuillaan vapaaehtoisen lapsettomuuden seuraavasti: ”Vapaaehtoisesti lapseton ei tarkoita lapsivihaa tai -kielteisyyttä. Vapaaehtoisesti lapseton, eli vella, haluaa elää elämänsä ilman omia lapsia ja näin ollen hänen elämäänsä sisältöä ja merkityksellisyyttä tuovat muut asiat.” Olennaista vapaaehtoisesti lapsettomissa on se, että he ovat omasta tahdostaan lapsettomia, toisin kuin tahattomasti lapsettomat ihmiset. Tahattomalla lapsettomuudella tarkoitetaan epätoivottua lapsettomuutta: lapsia haluttaisiin, mutta niitä ei syystä tai toisesta ole mahdollista saada (Miettinen & Rotkirch 2008, 17). Vapaaehtoisesti lapsettomista voidaan puhua myös lapsettomuuden valinneina (childfree by choice) tai lapsivapaina (childfree). Osa vapaaehtoisesti lapsettomista käyttää näitä termejä, sillä ”lapseton” korostaa lapsen puutetta tai puuttumista, vaikka lasta ei ole haluttu alun perinkään (Gibb 2019, 175). Nämä termit ovat kuitenkin yleisempiä englanninkielisissä maissa. Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä vapaaehtoinen lapsettomuus sen vakiintuneisuuden ja tunnettavuuden takia.

Vapaaehtoisesti lapsettomia tutkinut sosiologi Jean E. Veevers (1980) on jakanut vapaaehtoisesti lapsettomat kahteen ryhmään. Ensimmäiseen ryhmään Veevers sijoittaa ne, jotka ovat jo varsin nuorena ymmärtäneet, etteivät he halua hankkia lapsia. Tähän ryhmään kuuluvat ovat yleensä todella sitoutuneita lapsettomuuteensa, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että

he usein hakeutuvat jo varsin nuorena sterilisaatioon. Heille vapaaehtoinen lapsettomuus on usein täysin itsestään selvä asia. Toiseen ryhmään kuuluvat taas ne, jotka ovat lykänneet lastenhankintaa pitkään ja lopulta päättäneet, ettei lapsia hankita ollenkaan. Usein heillä ei ole ollut selkeää käsitystä siitä, haluavatko he lapsia vai eivät. Elämän eri vaiheet ovat kuitenkin osoittaneet, ettei lapsia haluta hankkia ollenkaan. (Veevers 1980, 29, 20–21.)

On myös ehdotettu, että on olemassa eräänlainen lapsettomuuden spektri (ks. Letherby 2002, McAllister & Clarke 2000). Tällä tarkoitetaan sitä, ettei lapsettomuus ole täysin mustavalkoinen ilmiö. Se ei ole vain vapaaehtoista ja valittua lapsettomuutta tai toisaalta tahatonta ja epätoivottua lapsettomuutta, vaan näiden kahden ääripään väliin mahtuu monenlaisia lapsettomuuden muotoja. (Letherby 2002.) Myös tahattomasti lapseton voi hyväksyä lapsettomuuden osaksi omaa identiteettiään ja elämäänsä. Esimerkiksi Jeffriesien ja Konniertin (2002, 100) tutkimuksessa selvisi, että yksi kolmasosa tutkimukseen osallistuneista tahattomasti lapsettomiksi kategorisoiduista naisista määritteli itse olevansa ”childless by choice” eli lapseton omasta tahdostaan. Selitys tälle määrittelylle oli se, että he olivat lopulta itse päättäneet valita ja hyväksyä lapsettoman elämäntavan sen sijaan, että olisivat jatkaneet yritystä tulla raskaaksi. Tämä kumoaa aiemmin mainitun Miettisen ja Rotkirchin (2008, 16) määritelmän, jossa vapaaehtoisesti lapsettoman kuvailtiin olevan henkilö, joka ei koskaan ole aktiivisesti yrittänyt hankkia lasta. Lastenhankintaa yrittänytkin voi kuitenkin määritellä myöhemmin itsensä vapaaehtoisesti lapsettomaksi. Lapsettomuuden kirjo on siis monimuotoinen ja lopulta kaikista merkittävintä on se, miten lapseton itse määrittelee oman identiteettinsä.

Vapaaehtoinen lapsettomuus on edelleen varsin tuore ilmiö. Lapsettomuuden valitseminen ei ole aina ollut mahdollista, eikä se edelleenkaan ole sitä monessa maassa. Vapaaehtoisen lapsettomuuden mahdollistumiseen ja yleistymiseen nykyaikana erityisesti länsimaissa ovat vaikuttaneet monet yhteiskunnalliset, poliittiset sekä taloudelliset tekijät. Yhtenä tärkeänä tekijänä näyttäytyy ehkäisyvälineiden kehittyminen, jonka ansiosta syntyvyyttä voidaan kontrolloida ja säädellä. Myös naisten pääsy palkkatöihin sekä sukupuoliroolien löyhtyminen naisoikeusliikkeen ajamana ovat antaneet erityisesti naisille mahdollisuuden määritellä itsensä myös muiden identiteettien kuin äitiyden kautta. (Hird & Abshoff 2000, 351.) Nykyaikana lapsia ei myöskään ole pakko hankkia. Vielä ennen 1800-lukua naimisiin mentiin taloudellisista sekä poliittista syistä ja myös lapset hankittiin muista syistä kuin nykyaikana. Lisääntymisen pääasiallisena tarkoituksena oli perillisten hankkiminen sekä perheen taloudellisen selviytymisen mahdollistaminen. Lapset olivat entisaikaan ikään kuin perheen sosi-

aaliturva. Nykyaikana lapsia ei ole pakko hankkia, vaan lastenhankinnan taustalla on usein oma halu kokea vanhemmuus. (Hird & Abshoff 2000, 349–350.)

Väestöliiton tutkimusten perusteella vapaaehtoinen lapsettomuus on viime vuosina yleistynyt Suomessa. Vapaaehtoisesti lapsettomia on Suomessa ollut kyselytutkimusten perusteella tyypillisesti todella vähän, vain noin 1,5–4 prosenttia vastaajista. Vuosien 2015 ja 2018 perhebarometrit kuitenkin paljastivat, että yhä useampi nuori aikuinen ei halua lapsia ollenkaan. Vuonna 2015 lapsettomista 20–29-vuotiaista 21 prosenttia ei halunnut lapsia ollenkaan ja vuonna 2018 sama osuus oli jo 24 prosenttia. Tämä tarkoittaisi sitä, että joka neljäs parikymppinen suomalainen sanoo tällä hetkellä olevansa vapaaehtoisesti lapseton. Kymmenen vuoden takaisessa perhebarometrissa vastaava osuus saman ikäisten joukossa oli vain 5,5 prosenttia. (Berg 2018.) Väestöliiton tutkimusten perusteella näyttää siltä, että vapaaehtoisesta lapsettomuudesta on tulossa yhä yleisempi elämäntapa. Edelleen vapaaehtoinen lapsettomuus kuitenkin herättää kysymyksiä ja sitä joudutaan usein perustelemaan erilaisissa tilanteissa. Kerron vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvästä perustelun vaatimuksesta enemmän seuraavassa kappaleessa.

2.2 Vapaaehtoinen lapsettomuus ja perusteluiden vaatimus

Nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa päätös siitä, ettei hanki lapsia, vaatii perusteluja, mutta lasten hankkimisen päätöstä taas ei tarvitse perustella. Lapseton on ikään kuin selityksen velkaa päätöksestään pysyä lapsettomana. (Overall 2012, 2.) Tämä tarkoittaa sitä, että vapaaehtoisesti lapseton joutuu usein perustelemaan valintaansa ulkopuolisille. Yhteiskunnassa vallitsee laajalti oletus siitä, että kaikki hankkivat lapsia tietyssä vaiheessa elämäänsä. Jos lapsia ei haluta hankkia, sitä pidetään usein epätavallisena. Tällainen ajattelutapa kertoo yhteiskunnassa vallitsevasta pronatalismin ideologista. Pronatalistisen ideologian mukaan lastenhankinta on ihmisen normaalien viettien ja biologian luonnollinen seuraus. Ideologiassa vanhemmuuden ajatellaan olevan välttämätöntä onnelliselle ja merkitykselliselle elämälle. Lapsensaanti nähdään eräänlaisena kohokohtana normaalin aikuisen kehityksessä ja myös merkinä normaalista sukupuolisesta kehityksestä. (Morison et al. 2016, 185.) On myös huomattavaa, että lapsettomiin homo- ja lesbopariskuntiin ei kohdistu samanlaista lastenhankinnan odotusta kuin lapsettomiin heteropariskuntiin. Lastenhankintaa ei siis odoteta varsinaisesti muilta kuin heteropareilta, toki muilla pareilla lastenhankinta on käytännössä myös hankalampaa kuin heteroilla. (Gibb 2019, 181, 183.)

Lapsettomuutta eri näkökulmista tutkineen Lorna Gibbin (2019, 181) mukaan useissa maissa ja kulttuureissa vallitsee uskomus siitä, että vanhemmuus on eräänlainen ihmisen kehitykseen kuuluva riitti, jolla saavutetaan aikuisuus. Gibbin tutkimuksen haastateltavien mukaan lapsettomista nimenomaan vapaaehtoisesti lapsettomat kokivat, että heitä pidetään usein epäkypsinä tai epäaikuismaisina. Monissa kehittyvissä maissa lapsen saamista pidetään eräänlaisena porttina aikuisuuteen sekä naisten että miesten kohdalla. Jos yksilö jää lapsettomaksi, hänen roolinsa näissä yhteiskunnissa heikentyy, hänet infantilisoidaan (pidetään lapsena, kohdellaan kuin lasta), eikä häntä pidetä kykenevänä ja tarpeeksi kypsänä osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. (Gibb 2019, 181.)

Kristin Parkin (2002) mukaan yhteiskunnan pronatalistinen ilmapiiri stigmatizoi eli leimaa ne, jotka eivät halua hankkia lapsia. Vapaaehtoisesti lapsettomiin liitetään usein tästä syystä negatiivisia stereotypioita. Parkin (2002, 30) mukaan vapaaehtoisesti lapsettomiin on liitetty itsekkyuden, kylmyyden, materialistisuuden, poikkeavuuden, outouden, vastuuttomuuden sekä epänormaaliuden stereotypioita. Toisaalta painostusta tulee myös usein valtion ja yhteiskunnan taholta. Esimerkiksi Suomessa alhainen syntyvyys on aiheuttanut paljon keskustelua siitä, miten saada ihmiset lisääntymään. Lastenhankintaan kannustavassa ja lapsiystävällisessä yhteiskunnassa vapaaehtoisesti lapsettomat ovatkin ikään kuin valtion syntyvyys tavoitteiden tiellä. Petersonin ja Engwallin (2015, 546–547) tutkimuksessa haastatellut vapaaehtoisesti lapsettomat olivat usein törmänneet ajattelutapaan, jossa vapaaehtoisesti lapsettomat nähtiin ikään kuin yhteiskunnan ”vapaamatkustajina”, jotka eivät tee lapsia, eivätkä siten tuo uusia kansalaisia ja työntekijöitä yhteiskuntaan. Parkin mukaan (2002, 21) stigmatizoidun identiteetin takia yksilöt joutuvat usein väistämättä perustelemaan poikkeavuuttaan niin muille ihmisille kuin myös itselleen.

Koska vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyy usein perustelun vaatimus, se toimii hyvin retoriikan tutkimuksen kohteena, sillä retoriikka on kiinnostunut nimenomaan perusteluista. Seuraavaksi avaan hiukan ympäristöperusteluiden aiempaa tutkimusta sekä historiaa ja seuraavassa osuudessa kerron enemmän retoriikasta.

2.3 Vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluista

Ympäristöperustelut ovat useimmissa vapaaehtoisen lapsettomuuden syitä käsitelleissä tutkimuksissa olleet yksi perustelu tai syy vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnalle muiden syiden joukossa. Ympäristöperustelut eivät olekaan ainut syy vapaaehtoiselle lapsettomu-

delle. Esimerkiksi Kristin Parkin (2005, 396) tutkimuksessa kaksi haastateltavaa kertoi väestö- ja ympäristökysymyksillä olleen vaikutusta vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaan. Kuitenkin näiden haastateltavien kohdalla vapaaehtoisen lapsettomuuden taustalta löytyi myös muita motiiveja ja syitä. Park toteaa, että yksilöiden päätöksenteko on monimutkaista ja -ulotteista, eivätkä yksilöiden päätökset yleensä sovi mihinkään tiettyyn tarkkarajaiseen tyyppiin. Vapaaehtoinen lapsettomuus on siis harvoin jonkin yhden syyn aiheuttama seuraus: paremminkin kyse on monien eri asioiden kokonaisuudesta. Ympäristöperustelut ovat siis usein vain yksi osa vapaaehtoisen lapsettomuuden ilmiötä.

Aiemmissa tutkimuksissa ympäristöperustelut on nimetty usein eettisiksi tai altruistisiksi syiksi vapaaehtoiselle lapsettomuudelle. Tutkimuksissa vapaaehtoisesti lapsettomat vetosivat erityisesti maapallon ylikansoitukseen. Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi tästä näkökulmasta ikään kuin väestönkasvua hillitseväksi ilmiönä. (ks. esim. Kuivalainen 2014, Kerttula 2017, Autio 2018, Park 2002, 2005.) Perhearke nähtiin myös ekologisesti kuluttavana ja vanhemmuus itsekkäänä valintana ympäristön näkökulmasta tarkasteltuna, sillä lapsi aiheuttaa väistämättä ympäristökuormitusta. Vanhemmuuden valinta nähtiin itsekkäänä myös siksi, että maailmassa on jo paljon orpolapsia, joita tulisi auttaa biologisen lapsen hankinnan sijasta. (Autio 2018, 36–39.) Tyypillisesti itsekkyyden leima on liitetty vapaaehtoisesti lapsettomiin, mutta ympäristönäkökulmasta tarkasteltuna itseasiassa vanhemmuus näyttäytyy itsekkäämpänä valintana. Park (2002) on tulkinnut tällaisen perustelun yhtenä stigman käsittelytapana. Koska vapaaehtoinen lapsettomuus on yhteiskunnassamme poikkeava ja stigmatisoitu identiteetti, perustelemalla sitä ympäristösyillä, tilanne kääntyy toisinpäin. Tällöin vanhemmuudesta tulee itsekäs valinta samalla kun vapaaehtoisesta lapsettomuudesta muodostuu vastuullinen ja altruistinen valinta. Toisaalta Kuivalaisen (2014, 63) mukaan lastenhankinnasta kieltäytyminen ekologisuuteen vedoten voidaan tulkita myös tiettyssä mielessä radikaalina tapana toteuttaa ekologista ideologiaa.

Radikaalia ekologista ideologiaa toteutetaan VHEMT-liikkeessä, jossa lapsettomuus nähdään eräänlaisena ympäristötekona. Les Knightin vuonna 1991 perustamassa Voluntary human extinction movement (suom. Vapaaehtoinen liike ihmiskunnan lopettamiseksi) eli VHEMT-liikkeessä kieltäydytään lastenhankinnasta ympäristön vuoksi. VHEMT-liikkeen jäsenet jättäytyvät vapaaehtoisesti lapsettomiksi, sillä he haluavat ihmisten määrän vähentyvän maapallolla, jotta maapallo ja kaikki sen lajit voivat päästä jälleen kukoistamaan. Myös ihmisten elinolot paranevat ja resurssit lisääntyvät ihmisten kokonaisuuden vähentyessä. (Vhemt.org.) Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy liikkeessä eräänlaisena luonnonsuoje-

lutekona, jolla pyritään ihmismäärän vähittäisen laskemisen avulla suojaamaan lajien monimuotoisuutta ja maapallon ekosysteemejä. Liikkeessä on paljon samanlaisia piirteitä kuin syväekologisessa liikkeessä ja sen maailmankuvassa. Syväekologiassa keskeistä on niin sanottu biosentrinen tasa-arvo, joka tarkoittaa sitä, että kaikki lajit ovat yhtä arvokkaita. Tämä tarkoittaa sitä, ettei myöskään ihmislajilla ole erityistä arvoa muiden lajien joukossa. (Dryzek 2005, 184.) Syväekologisten periaatteiden mukaisesti ”ei-inhimillisen elämän kuokistaminen vaatii ihmispopulaation vähenemistä” eli ihmislajin edustajien olisi vähennettävä, jotta muu luonto voisi elpyä (ks. Naess 1997, 54). VHEMT-liike on lopulta hyvin syväekologinen ajatuksiltaan, mutta ihmisväestön vähentämisen sijasta sen tavoitteena on ihmislajin sukupuutto vapaaehtoisen lapsettomuuden keinoin.

VHEMT-liike voi joidenkin mielestä kuulostaa ihmisvihaajien joukolta, mutta sen retoriikka ja toiminta säilyy kuitenkin pasifistisena. Liikkeen iskulause ”may we live long and die out” (suom. eläkäämme pitkään ja kuolkaamme pois) viittaa siihen, että liikkeessä halutaan, että ihmiset elävät hyvän pitkän elämän ja lopulta kuolevat pois. Liikkeessä ei käytetä samantyyppistä radikaalia retoriikkaa, jota esimerkiksi jo edesmennyt luonnonsuojelija Pentti Linkola on käyttänyt. Linkolalla oli paljon kiistanalaisia ajatuksia siitä, miten maapallon väestönmäärää voitaisiin vähentää. Hän näki muun muassa sodat mahdollisuutena vähentää väestönmäärää (ks. esim. Haukkala 2008, 297). Linkolan puhetapaan verrattuna VHEMT-liikkeen sanoma säilyy varsin rauhanomaisena.

Birthstrike-liikkeessä (suom. synnytyslakko) kieltäydytään lastenhankinnasta tulevan ilmastokatastrofin sekä sivilisaation romahduksen takia. Henkilökohtainen synnytyslakko on julkinen ja poliittinen teko, jonka tarkoituksena on kiinnittää huomio ilmastonmuutoksen kiireellisyyteen ja nopeuttaa ilmastotoimia. (Hunt 2019.) Liikkeen jäsenet toivovat, että ilmastotoimiin ryhdyttäisiin mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti, jotta lapsia olisi vielä tulevaisuudessa turvallista hankkia. Birthstrike-liikkeen idea eroaa selvästi VHEMT-liikkeestä. VHEMT sisältää luontokeskeisen ja Birthstrike taas ihmiskeskeisen näkökulman. Birthstrike pyrkii toiminnallaan lopulta ihmisten hyvinvointiin ja mahdollisuuteen lisääntyä, mutta VHEMT pyrkii ihmisten sukupuuttoon luonnon hyvinvoinnin lisäämiseksi.

On myös olemassa pieni vapaaehtoisesti lapsettomien ryhmittymä, jotka kutsuvat itseään nimellä GINK. Se on lyhenne, jolla viitataan lausahdukseen *Green Inclinations, No Kids* (karkeasti suomennettuna vihreät taipumukset, ei lapsia). Ryhmän ideaan kuuluu ekologinen elämäntapa sekä vapaaehtoinen lapsettomuus. Ryhmässä korostetaan erityisesti mahdollisen

lapsen aiheuttamaa hiilijalanjälkeä, jolla on väistämättä vaikutuksensa ilmastoon. Ryhmässä ei myöskään haluta, että oma lapsi joutuisi kokemaan tulevaisuuden ekokatastrofin. (Richie 2014.) GINK-ryhmä siis korostaa vapaaehtoisessa lapsettomuudessaan ympäristönäkökulmia ja samalla pyrkii myös elämään mahdollisimman ekologisesti. Kyseessä on paremminkin eräänlainen vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvä identiteetti kuin liike.

3 RETORIIKKA TUTKIMUKSEN LÄHESTYMISTAPANA

Tässä tutkimuksessa retoriikka toimii sekä tutkimuksen teoriana että metodisena välineenä. Avaan aluksi hieman retoriikan lähtökohtia, historiaa, uuden retoriikan syntyä, sen sisältöjä sekä klassisen ja uuden retoriikan eroavaisuuksia. Myöhemmin kerron tarkemmin Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriasta, jonka käsitteitä tulen hyödyntämään analyysissäni.

3.1 Retoriikasta

Retoriikan historia alkaa antiikin ajan klassisesta retoriikasta. Antiikissa retoriikka määriteltiin aristoteelisen periaatteen mukaisesti opiksi vaikuttamisesta ja tämän opin analysoimisesta. Klassisessa retoriikassa painottuu siis käytännöllisyys ja normatiivisuus puheiden rakentamisessa, mutta myös puheiden analysoiminen. Klassista retoriikkaa on kuitenkin pidetty ensisijaisesti puheoppina. Tärkeimpiä teemoja klassisessa retoriikassa olivat puhuja, puhe, aihe, yleisö sekä se, miten puhujan sanoma saadaan vietyä perille onnistuneesti. (Puro 2006, 10, 107.) Uusi retoriikka syntyi 1900-luvun puolivälissä, jolloin klassisen retoriikan nähtiin vanhentuneen 1900-luvun muutosten keskellä. Sähköinen viestintä kuten radio ja televisio yleistyivät ja sitä kautta myös erilaiset puheet levisivät joka kotiin. Sähköisen viestinnän lisääntyessä myös mainonta ja markkinointi lisääntyivät. Ihmisiin pyrittiin vaikuttamaan eri suunnista ja kanavista samanaikaisesti, toisin kuin klassisena aikana, jolloin viestintää tuotti yleensä vain yksi tai muutama lähde. Retoriikan ja vaikuttamisen kanavat lisääntyivät ja se vaati uuden retoriikan tutkijoita analysoimaan tätä puhetta. Myös politiikan maailmankuvan muutos, siihen liittyvän kansainvälisen keskustelun lisääntyminen ja toisaalta myös väärinkäsitysten ja epävarmuuden lisääntyminen vaativat uuden retoriikan tutkijoilta poliittisten puheiden tulkintaa. (Puro 2006, 107–110.)

Klassisen ja uuden retoriikan välillä on suuria eroja, sillä ne ovat kehittyneet täysin eri aikakausina. Ei voidakaan sanoa, että uusi retoriikka jatkaisi klassisen retoriikan jalanjäljissä, sillä sen ajatusmaailma on hyvin erilainen verrattuna klassiseen retoriikkaan. Kyseessä on paremminkin uusi retoriikan raide: uudenlainen ajattelutapa ja maailmankuva retoriikkaan. Aiemmin klassisessa retoriikassa yleisöpuhe, kuten saarnat ja poliittiset puheet, olivat retoriikan keskiössä. Uudessa retoriikassa yleisöpuheesta tuli kuitenkin vain yksi retorisen analyysin soveltamisalue. (Puro 2006, 108–109.) Retoriikan analyysin kohteeksi tulivat kaiken-

laiset esitykset eri yleisöille osoitettuina (Perelman 2007, 12). Uudessa retoriikassa ei myöskään enää hyväksytty klassiselle retoriikalle ominaisia normatiivisia ohjeita ja oppaita puheen pitämiseen, vaan oltiin entistä kiinnostuneempia siitä, mitä näiden ohjeiden toisella puolella tapahtuu (Puro 2006, 108–109). Yksinkertaistettuna klassinen retoriikka opastaa hyvän ja vakuuttavan puheen koostamiseen, uusi retoriikka taas on luonteeltaan kuvailevaa, sillä keskittyy tekstin analyysiin, ei tekstin tuottamiseen (Kaakkuri-Knuutila 1998, 241).

Uutta retoriikkaa voidaan kutsua myös argumentaation retoriikan tutkimukseksi, koska se on kiinnostunut erityisesti argumentaatiosta eli perusteluista, joilla pyritään vakuuttamaan yleisö. (Vuori 2021.) Argumentaatio muodostuu niistä keinoista, joilla väitteitä, ajatuksia tai vaatimuksia pyritään tekemään uskottavaksi ja saada vastaanottajat vakuuttumaan niistä. Argumentaation päämääränä on voittaa yleisö argumentoijan puolelle sekä saada hänet kannattamaan ja hyväksymään argumentoijan näkemyksiä. Argumentti osoitetaan myös aina jollekin yleisölle. (Leiwo & Pietikäinen 1996, 95.) Retoriikan analyysin taustaoletuksena onkin se, että teksti tai puhe syntyy aina jossain sosiaalisessa yhteydessä, jossa on osoitettavissa sekä puhujan että kuulijan roolit (Alasuutari 2011, 122).

Uuden retoriikan perinnettä ovat olleet kehittämässä muun muassa Chaïm Perelman, Kenneth Burke sekä Stephen Toulmin (Vuori 2021). Chaïm Perelman sekä Stephen Toulmin ovat keskittyneet omissa teoksissaan esittämään mahdollisimman perusteellisen teorian argumentoivan tekstin ja puheen analysoimiseksi ja sen uskottavuuden ja vakuuttavuuden arvioimiseksi. He ovatkin kiinnostuneet ”hyvästä retoriikasta”: miten vakuuttava argumentointi rakentuu. (Summa 1996, 52, 59.) Perelman on luonut oman argumentaatioteoriaansa yleisön, esisopimusten ja tekniikoiden käsitteineen ja Toulmin on tunnettu niin sanotusta Toulminin mallistaan tai orgaanisesta skeemastaan. Toisin kuin Perelman ja Toulmin, Kenneth Burke ei ole kiinnostunut argumentaatiosta ja sen tekniikoista tietoisena vakuuttamiseen pyrkivänä kielenkäyttönä. Hän on kiinnostunut muun muassa retoriikan monimielisyydestä ja -käyttöisyydestä: retoriikasta manipulointina sekä salakavaluutena. (Summa 1996, 52, 58–59.) Tässä tutkimuksessa keskityn erityisesti Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaan, jonka avaan myöhemmin.

Retoriikan analyysin suosituimpia kohteita ovat tyypillisesti olleet erilaiset poliittiset puheet. Aineistoksi sopivat kuitenkin monenlaiset tekstit. Tällaisia ovat esimerkiksi monet kirjalliset aineistot kuten lehtikirjoitukset, kaunokirjallisuus, mainokset, asiakirjat sekä puolueohjelmat. Myös TV-ohjelmat sekä nettikeskustelut sopivat retoriikan analyysin kohteiksi hyvin.

Lisäksi haastattelut tai eläytymismenetelmällä hankitut aineistot soveltuvat tutkimuskohteiksi. (Jokinen 2016, 273.) Retoriikan analyysin avulla on tutkittu myös elämänkertoja (ks. Alasuutari 2011, 124). Uuden retoriikan kehittämä retoriikan analyysi on luonteeltaan joustava sekä moneen aineistoon soveltuva analyysitapa. Siksi lähes mikä vain teksti tai puhe, jossa käytetään retorisia keinoja tai pyritään vakuuttamaan vastaanottaja, voi olla retoriikan analyysin kohteena.

Retoriikka on lopulta mukana kaikessa kielenkäytössä. Se ei ole vain poliitikkojen puheessa olevia retorisia keinoja, vaan paremminkin se on kaiken puheen ja kirjoittamisen keskeinen ominaisuus. Retorinen vaikuttaminen on itse asiassa väistämätöntä ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa ja sitä voidaan löytää monenlaisista yhteyksistä kuten tieteellisistä teksteistä tai arkipuheesta. (Jokinen 2016, 209.) Tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena on haastattelupuhe, jossa puhuvat vapaaehtoisesti lapsettomat ihmiset. Nopeasti ajateltuna voisi ajatella, että kyseessä on eräänlainen arkipuheen muoto. Tämä ei kuitenkaan pidä täysin paikkaansa, sillä haastattelutilanne poikkeaa arkisesta keskustelutilanteesta huomattavasti. Vaikka haastattelulla ja arkikeskustelulla on pohjimmiltaan samanlainen rakenne, niitä erottaa se, että haastattelussa on aina jokin päämäärä. Myös haastattelijan ja haastateltavan roolit poikkeavat arkisesta keskustelusta. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.)

Retoriikasta voidaan erotella kolme eri luokkaa sen mukaan, mistä kielenkäytön tasosta tutkimuksessa on kiinnostuttu. Näitä luokkia ovat puheiden ja esitysten retoriikka, argumentoinnin retoriikka sekä trooppien tai kielikuvien retoriikka. Puheiden ja esitysten retoriikassa tutkimuksen kohteena ovat puheet, tekstit, kuvat tai muut esitykset. Näiden esityksen taidokkuutta ja vaikuttavuutta arvioidaan suhteessa yleisöön. Argumentoinnin retoriikassa taas kiinnitetään huomio argumentaatioiden keinoihin ja tapoihin, joiden pyrkimyksenä on muuttaa tai vahvistaa yleisön käsityksiä. Trooppiretoriikassa keskitytään taas kielikuvien tutkimiseen. Trooppeja voidaan tutkia esimerkiksi argumentaation välineenä, mutta myös pohtia niiden syvempiä merkityksiä. (Palonen & Summa 1996, 10.) Esimerkiksi Kenneth Burken teoriassa on neljä perustrooppia eli kielikuvaa. Burkelle nämä kielikuvat eivät kuitenkaan ole vain kielellisiä ilmaisuja, vaan ajattelun ja ymmärtämisen perusulottuvuuksia. (ks. Summa 1996, 54.) Toinen tapa jaotella retoriikkaa on jakaa se argumentaation ja poetiikan tutkimukseen. Poetiikassa tutkitaan tekstissä tai puheessa ilmeneviä käsitteitä, erotteluja sekä taustalla olevia kielikuvia. Argumentaation tutkimuksessa tutkitaan taas strategioita, joilla puhuja tai kirjoittaja pyrkii vakuuttamaan vastaanottajan. (Alasuutari 2011, 122.) Tässä tutkimuksessa on kyse argumentaation tutkimisesta.

Retoriikan tutkimus on väistämättä myös politiikan tutkimusta. Poliitiikan laajan määritelmän mukaan politiikka on toimintaa, jossa käytetään valtaa toisiin henkilöihin (Paloheimo & Wiberg 2008, 44). Koska argumentaation tavoitteena on yleisöön vaikuttaminen, on se myös vallankäyttöä ja täten myös politiikan tutkimuksen mielenkiinnon kohde. Argumentaatiossa pyritään tyypillisesti puolustamaan ja lujittamaan omaa asemaa ja samalla horjuttamaan vastapuolen asemaa (Jokinen 2016, 274). Vallankäyttönä argumentointi on kuitenkin vakuuttelevaa ja suostuttelevaa. Jos puhe on painostavaa tai pakottavaa, ei enää ole kyse argumentoinnista. Argumentoinnissa olennaista on yleisön suostumuksen ja hyväksynnän saaminen, eikä argumentteja edes esitettäisi, jos voitaisiin vain käskää. (Kuusisto 1996, 275.) Myös Kari Palosen (1997, 75, 80–81, 88) mukaan poliittisuus on väistämättä aina läsnä, kun puhutaan retoriikasta. Palosen mukaan retorin ja auditorin, eli toisin sanoen puhujan ja kuulijan, välisen tilanteen voidaan tulkita olevan mikroskooppinen versio konfliktisesta tilanteesta, joka on ominaista politiikalle. Palosen mukaan Perelmanin puhuja-kuulija ja teesi-argumentti -suhteet tarjoavat mielenkiintoisen näkökulman tutkia nimenomaan politiikan mikromaailmaa. Seuraavaksi avaan tarkemmin Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaa.

3.2 Chaïm Perelmanin argumentaatioteoria

Chaïm Perelman oli belgialainen filosofian professori. Alkuperäiseltä koulutukseltaan Perelman oli oikeustieteilijä, jonka on myös sanottu vaikuttaneen hänen tuotantoonsa huomattavasti. Merkittävä osa Perelmanin tuotannosta liittyy oikeusfilosofiseen alaan. (Summa 1996, 62–63.) Perelmanin pääteoksena pidetään hänen Lucie Olbrechts-Tytecan kanssa kirjoitettua teosta *Traité de l'argumentation - la nouvelle rhétorique* (1958), joka on myöhemmin käännetty myös englanniksi nimellä *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation* (1969). Myöhemmin Perelman on koonnut ajatuksiaan vielä Retoriikan valtakunta -kirjaan (1996/2007). Perelmanilla on ollut merkittävä rooli retoriikan arvon palauttamisessa ja sen tuomisessa jälleen yhdeksi akateemisen maailman mielenkiinnon kohteeksi. Perelmanin suurimpana ansiona voidaan pitää sitä, että hän kumosi käsityksen retoriikasta pelkkänä kaunopuheisuutena ja palautti sen alkuperäiseen yhteyteensä päättelyn ja vakuuttamisen tutkimukseksi. Perelmanin kiinnostus argumentaatiota kohtaan lähti alun perin kysymyksestä, voidaanko arvopäätelmien hyvyttä tai huonoutta järjellisesti arvioida. Tähän kysymykseen vastatakseen hän alkoi tutkia luonnollista, todellisuudessa tapahtuvaa argumentaatiota sel-

vittäen, miten arvopäätelmiä todellisuudessa perustellaan ja miten ne saavuttavat uskottavuutensa. (Summa 1996, 51, 63–64.)

Perelmanin argumentaatioteorian lähtökohtana on formaalin logiikan ja dialektiikan erottaminen toisistaan. Logiikassa väite tehdään todeksi demonstratiivisen päättelyn avulla. Siinä on kyse menetelmästä, jossa päästään varmasti oikeaan lopputulokseen, kunhan noudatetaan menetelmän sääntöjä. Dialektinen päättelyssä taas on kyse *argumentaatiosta*, jossa käsitellään paremminkin todennäköisyyksiä kuin varmoja totuuksia. Siinä pyritään joko lisäämään tai vähentämään jonkin väitteen uskottavuutta ja hyväksyttävyyttä. Argumentaation päättelysäännöt ovat kuitenkin aina kiistanalaisia, eivätkä ne ole niin itsestään selviä kuin demonstratiivisessa päättelyssä. Demonstraation avulla pyritään todistamaan, mikä on oikea päätelmä riippumatta siitä, hyväksyykö kukaan sitä. Dialektisessa päättelyssä eli argumentaatiossa taas tähdätään järjellisen päättelyn kautta väitteen hyväksymiseen sekä ajatusten yhtymiseen. (Summa 1996, 65–66.) Argumentaatiossa keskeistä on hyväksynnän saaminen vastaanottajilta, toisin kuin demonstratiivisessa päättelyssä. Perelmanin (2007, 8–9) mukaan nämä kaksi päättelyn muotoa tulee erottaa toisistaan, sillä toinen niistä käsittelee totuutta ja toinen mielipiteitä. Argumentaatiossa on lopulta kyse siitä, mikä on oikein ja miten oikea tavoitetaan. Perelmanin mukaan sen tavoitteena on puhujan ja kuulijan välinen kohtaaminen, jossa osapuolet voivat ymmärtää toistensa arvostuksia ja eettisiä periaatteita. (Puro 2006, 132.)

Perelmanin argumentaatioteoriassa keskitytään tutkimaan dialektisia päätelmiä eli argumentaatiota. Perelmanin tavoitteena oli esittää perusteellinen teoria argumentaation analysoimiseksi sekä sen vakuuttavuuden arvioimiseksi. Teoria siis keskittyy selittämään, miten vakuuttava argumentaatio rakentuu kielenkäytön avulla. (Summa 1996, 52, 64.) Teorian piiriin kuuluvat kaikenlaiset vakuuttamiseen ja suostutteluun tähtäävät esitykset käsiteltävästä asiasta ja yleisöstä riippumatta (Perelman 2007, 12). Teorian keskeiset käsitteet ovat yleisö, esisopimukset ja argumentaatiotekniikat. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin kiinnostunut erityisesti esisopimuksista ja yleisösuhteen pohtimisesta, joten argumentaatiotekniikat olen jättänyt tutkimuksen ulkopuolelle.

3.2.1 Esisopimukset

Perelmanin argumentaatioteoriaan kuuluvat niin sanotut *esisopimukset*. Niillä tarkoitetaan argumentoijan julkilausumattomia oletuksia niistä yleisistä perusteista, jolla kyseistä yleisöä kannattaa lähestyä, jotta argumentti olisi uskottava. Ne ovat sellaisia argumentoinnin lähtökohtia, jotka yleisön on helppo hyväksyä. (Summa 1996, 70.) Ne ovat myös koko argumentoinnin perusta, sillä ilman niitä argumentoijan väite ei voi tulla hyväksytyksi (Kuusisto 1996, 277). Esisopimuksissa merkittävää on niiden julkilausumattomuus: niitä ei sanota ääneen, vaan ne tulevat esiin paremminkin rivien välistä. Argumentoinnissa ikään kuin oletetaan, että yleisö tietää esisopimukseen sisältyvän ajatuksen entuudestaan. Argumentaatiossa esisopimukset ovatkin merkittäviä, sillä Perelmanin (2007, 28) mukaan argumentaatiossa ei oikeastaan pyritä todistamaan johtopäätöksiä, vaan siirtämään esisopimusten saama hyväksyntä koskemaan myös johtopäätöksiä.

Mitä hyväksyttävämpi esisopimus on, sitä enemmän argumentoija saa todennäköisesti argumentilleen kannatusta. Esisopimuksina voivat toimia muun muassa sellaiset yleisesti hyväksytyt yhteiset sopimukset kuten ”pyrkimys oikeudenmukaisuuteen on hyvä asia” tai ”murhaaminen on väärin” (Jokinen 2016, 209). Jos esimerkiksi naapurustossa tapahtuu murha, voi yksi naapureista todeta toiselle: ”Kauheaa, miten joku voi tehdä tuollaista!”. Tällöin esisopimuksena on ajatus siitä, että murhaaminen on negatiivista ja tuomittavaa, eikä puhujan tarvitse sitä erikseen todeta. Puheen vastaanottaja voi heti olla samaa mieltä puhujan kanssa, sillä esisopimus on niin laajasti hyväksytty. Esisopimukset ovat siis sellaisia arvoja tai uskomuksia, jotka yhdistävät argumentoijaa ja yleisöä.

Perelman (2007, 30) jakaa esisopimukset todellisuutta koskeviin (faktat, totuudet, otaksumat) ja suotavuutta koskeviin (arvot, hierarkiat ja lokukset) esisopimuksiin. Todellisuutta koskevat esisopimukset liittyvät asioihin, jotka ovat yleisölle ilmiselvästi tosia tai ainakin hyvin uskottavia. Ne ovat lauseita, joita yleisö pitää epäilyksettä faktoina, totuuksina tai normaalina. (Kuusisto 1996, 277.) Todellisuutta koskevat esisopimukset ovat siis asioita, jotka senhetkisessä todellisuudessa ovat yleisesti hyväksytyjä sekä normaaleina pidettyjä faktoja tai totuuksia. Kuitenkin myös faktatieto voi kohdata kyseenalaistusta yleisön taholta, eikä faktoihin vetoaminen siksi ole aina täysin pitävä esisopimus (Perelman 2007, 30–31). Argumentoija voi myös tukeutua otaksumiin, jotka eivät ole yhtä varmoja kuin faktat, mutta tarjoavat silti riittävän perustan argumentaatiolle. Otaksumat liittyvät siihen, mikä on normaalia ja todennäköistä. Esimerkiksi voimme otaksua, että ihmisellä on luontainen luottamus sii-

hen, että hänelle puhutaan totta. Tämä otaksuma hyväksytään niin pitkään, kunnes tulee jokin syy epäluottamukselle puhujaa kohtaan. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 70–71.)

Suotavuutta koskevilla esisopimuksilla argumentaatio pohjautuu arvoihin, hierarkioihin ja lokuksiin. Faktoihin verrattuna arvopäätelmien tulee olla hyvin yleisessä muodossa, jotta ne voivat tulla universaaliyleisön hyväksymäksi. Tarpeeksi yleiselle tasolle nostettuina ja laveasti ilmaistuna arvot, kuten hyvinvointi tai oikeudenmukaisuus, saavuttavat faktaluonteen ja voivat esiintyä argumentoinnin julkilausumattomina, lähtökohtaisina esisopimuksina. (Summa 1996, 70.) Arvot voidaan jakaa konkreettisiin ja abstrakteihin. Konkreettiset arvot liittyvät johonkin tiettyyn objektiin, ihmiseen tai ryhmään. Esimerkiksi kirkko tai Ranska ovat konkreettisia arvoja. Abstrakteja arvoja taas ovat esimerkiksi oikeus tai totuus. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 77.) Konkreettisiin arvoihin vetoaminen on ominaista erityisesti konservatiivisille näkökannoille, kun abstraktit arvot taas sopivat pikemminkin yhteiskunnallisen kritiikin ja muutosvaatimusten perustaksi (Perelman 2007, 36).

Myös hierarkiat voivat olla joko konkreettisia tai abstrakteja. Yksi esimerkki konkreettisesta hierarkiasta on ihmisen ylemmyys suhteessa eläimiin. Oikeuden ylemmyys suhteessa hyötyyn on taas esimerkki abstraktista hierarkiasta. (Perelman & Olbrechts-Tyteca 1971, 80.) Voidaan myös puhua homogeenisistä ja heterogeenisistä hierarkioista. Homogeeniset hierarkiat perustuvat määrään. Tällainen hierarkia on esimerkiksi se, että pidetään parempana positiivisen arvon suurinta mahdollista määrää sekä vastaavasti negatiivisen arvon pienintä mahdollista määrää (esimerkiksi lievä kipu on parempi kuin kova kipu). Heterogeenisissä hierarkioissa taas asetetaan rinnakkain eriluonteisia arvoja: totuuden kunnioitus on tärkeämpää kuin Platonin ystävyys. (Perelman 2007, 37.)

Lokuksilla tarkoitetaan argumentin varsinaisesta sisällöstä riippumattomia arviointiperusteita, jotka yleisö ennestään tietää ja hyväksyy. Tutuilla lokuksilla voidaan vakuuttaa yleisö myös yleisölle vieraammassa perusteluissa. (Kuusisto 1996, 278.) Lokukset voivat koskettaa esimerkiksi määrää tai laatua. Määrän lokuksella tarkoitetaan sitä, että ajatellaan, että se mikä hyödyttää useampia on parempi kuin se, mikä hyödyttää vain harvoja. Laatuun liittyvässä lokuksessa taas suositaan jotakin seikkaa, koska se on ainutkertainen, harvinainen tai uniikki. Tämä sääntö johtaakin esimerkiksi poikkeuksellisen asettamiseen normaalin tai tavanomaisen edelle. (Perelman 2007, 37–38.) Kyseessä voi olla myös järjestyksen (esimerkiksi vanhempi on arvokkaampi) lokus. (Hyvärinen 1991, 83).

3.2.2 Yleisö

Perelmanin teoriassa yksi tärkeimmistä käsitteistä on *yleisö*. Argumentointi tapahtuu aina suhteessa johonkin yleisöön, olipa kyseessä sitten mikä tahansa teksti tai puhe (Hyvärinen 1991, 82). Koska argumentaatiossa olennaista on yleisön hyväksynnän tai kannatuksen saaminen argumentoijan väitteille, se ei tapahdu koskaan tyhjiössä. Perelmanin sanoin argumentaatiossa paremminkin aina oletetaan ennalta argumentoijan ja yleisön välinen ”henkien kohtaaminen”. (Perelman 2007, 16.) Jotta argumentti olisi onnistunut, tulee argumentoijan suhteuttaa argumentointi yleisöönsä (Summa 1996, 67). Jos puhe tai teksti jää vaille kuuli-joita ja lukijoita, vaikuttamista ei pääse tapahtumaan ja tällöin kyse on jostain muusta kuin argumentaatiosta.

Perelmanin argumentaatioteorian mukaan yleisöön kuuluvat kaikki ne, johon argumentoija haluaa esityksellään vaikuttaa. Toki argumentoija voi myös puhua vain itselleen ja pohtia asioita yksityisesti, tällöin hän toimii itse oman pohdintansa yleisönä. Toisaalta yleisönä voi toimia laajasti ajateltuna jopa koko ihmiskunta tai ainakin se joukko ihmisistä, joka kykenee ymmärtämään argumentointia. Tällöin puhutaan *universaaliyleisöstä*. Näiden kahden ääripään väliin mahtuu suurijoukko erilaisia *erityisyleisöjä*. Universaali- ja erityisyleisön määritelmä ei kuitenkaan riipu argumentin vastaanottajien määrästä, vaan argumentoijan tavoitteista. Pyritäänkö vakuuttamaan siis vain jokin tietty ihmisjoukko vai halutaanko vaikuttaa laajempaan joukkoon. Esimerkiksi asiantuntijan puhuessa tieteelliselle yleisölle on kyseessä erityisyleisö. Tällöin asiantuntija tietää yleisönsä ja vetoaa puheessaan tiedeyhteisössä hyväksytyihin menetelmiin ja väitteisiin. Universaaliyleisölle puhuminen on taas hiukan haastavampaa. Yleisön ollessa universaaliyleisö täytyy puhujan osata vedota asioihin, jotka ovat mahdollisimman laajasti hyväksytyjä ja yleispäteviä. Tällöin voidaan vedota esimerkiksi yleisiin mielipiteisiin tai itsestäänselvyksiin. (Perelman 2007, 21, 23–25.)

Perelmanille universaaliyleisöön vetoaminen on hyvän argumentoinnin kriteeri ja ennen kaikkea standardi, jonka avulla voidaan arvioida argumentoijan päätelmien rationaalisuutta. (Summa 1996, 68.) Perelmanille niin sanottu hyvä retoriikka on samalla yleistä ja yhteisymmärryksessä hyväksyttyä: argumentoijan on kannettava vastuu siitä, että universaaliyleisö voi hyväksyä väitteen (Puro 2006, 132.) Jokainen argumentoija määrittelee itse universaaliyleisönsä keräämiensä kokemusten pohjalta niin, että hän voi pyrkiä ohittamaan mahdolliset ristiriidat ja vastakkainasettelut, jotka voisivat vähentää argumentin vakuuttavuutta (Summa 1996, 68). Huomattavaa kuitenkin on, että vaikka jokin olisikin argumentoijan toimesta tar-

koitettu universaaliksi, sitä ei kuitenkaan automaattisesti yleisön toimesta tulkita sellaiseksi. Käsitteet siitä, mikä on universaalista ja yleisesti hyväksyttyä, siis vaihtelevat. Jokin argumentoijan universaaliksi ymmärtämä asia voi lopulta olla vain hänen kulttuurissaan hyväksyttyä ja tehota siksi siinä ympäristössä, jossa hän itse toimii. (Puro 2006, 132.)

Tässä tutkimuksessa aineistoani yleisö ei ole täysin ilmiselvä, sillä aineisto on hankittu haastatteluiden avulla. Jos analysoitavaa aineistoa ei voi käyttää elävän yleisösuhteen tutkimiseen, voi sitä tutkia tekemällä tekstin sisäistä analyysiä pyrkien selvittämään kenelle teksti tai puhe on osoitettu ja kenet se pyrkii vakuuttamaan (Jokinen 2016, 275). Olen haastatellut joukon vapaaehtoisesti lapsettomia eli alustavana yleisönä toimin minä haastattelijana ja tutkijana. Aluksi kyse on ollut siis kahdenkeskeisestä vuorovaikutuksesta. Haastateltavat ovat tutkimukseen osallistuessaan kuitenkin tiedonneet, että haastattelen heitä nimenomaan tutkimusta varten. Siksi on pohdittava, millaiseksi tutkimuksen yleisö muodostuu. Haastateltavieni perusteluiden yleisöksi voidaan laskea ainakin kaikki ne, jotka ovat kiinnostuneet tutkimukseni aiheesta ja lukevat graduni. Tästä näkökulmasta katsottuna toimin tutkijana paremminkin vain välillisenä yleisönä, joka tuo esiin haastateltavien puheen tutkimuksen kautta suuremman yleisön luettavaksi. Onko sitten kyseessä universaaliyleisö, sillä gradun voi lukea oikeastaan kuka tahansa? Kuitenkin esimerkiksi suomenkielisyys rajoittaa sitä, kuka pystyy lukemaan graduani, joten luultavimmin yleisönä ovat suomalaiset ihmiset, jotka ovat kiinnostuneet lukemaan graduni. Luultavammin tutkimustani lukevat nimenomaan yliopisto-opiskelijat.

Toisaalta voidaan ajatella, että haastateltavien puhe on osoitettu laajemmin koko suomalaiselle yhteiskunnalle, koska tutkimukseen osallistumalla haastateltavat saavat mahdollisuuden tuoda omat mielipiteensä esiin erilaisista yhteiskunnallisista aiheista. Haastattelu toimii eräänlaisena väylänä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Tutkimushaastattelu on mielenkiintoisella tavalla sekä yksityinen että julkinen tila: haastateltava saa kertoa näkemyksistään yksityisesti haastattelijalle kuitenkin tietäen, että tutkimuksesta tulee lopulta julkinen. Tämä tekee yksityisistä näkemyksistä lopulta julkisia ja yhteiskunnallisia kannanottoja. Voidaan myös ajatella, että haastateltavien yleisönä ovat haastateltavat itse. Haastattelu voi myös auttaa itse haastateltavaa jäsentämään ajatuksiaan ja näin ollen myös vahvistaa hänen omia ajatuksiaan vapaaehtoisesta lapsettomuudestaan.

3.2.3 Teoriaa koskeva kritiikki ja oma käyttötapani

Perelmanin argumentaatioteoriaa on myös kritisoitu. Summan (1996, 72) mukaan Perelmanin teoria pohjautuu oletukseen yhteistoiminnallisuudesta. Hän kuvailee teoriaa ”konsensusprojektiksi”, eikä pidäkään sitä välttämättä erityisen antoisana lähtökohtana yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle tai poliittisen retoriikan tutkimukselle. Myös Kari Palosen (1997, 81) mukaan Perelmanin teoriassa konfliktisuus jää piiloiseksi argumentoinnin edellytykseksi, johon ei kiinnitetä paljoa huomiota. Perelman paremminkin pitää yhteisymmärrystä argumentoinnin ehtona ja ikään kuin ohittaa sen konfliktisen puolen. Palosen mukaan konfliktisuuden jääminen piiloiseksi osaksi Perelmanin teoriaa johtunee siitä, että hän keskittyy tutkimaan nimenomaan retorin eli puhujan näkökulmaa. Perelmanin luomassa asetelmassa kuuliija voi joko hyväksyä tai hylätä argumentin, mutta mahdollinen vasta-argumentointi jää tarkastelun ulkopuolelle. Verrattuna esimerkiksi Kenneth Burken ajattelutapaan ja teoriaan, Perelmanin teoria jää hieman laimeaksi ainakin politiikkatieteellisestä näkökulmasta. Burke nimittäin kuvaa retoriikkaa nimenomaan konfliktisiin tilanteisiin liittyvänä ilmiönä, kun Perelman taas painottaa argumentoinnin yhteisymmärrystä tuottavaa puolta (Summa 1996, 67). Poliitiikan tutkijalle nimenomaan konfliktisuus herättää mielenkiinnon ja ajatus argumentaation tuottamasta yhteisymmärryksestä tuntuukin hiukan naivilta ajatukselta.

Perelmanin teoriassa vakuuttavana ja hyvänä argumenttina pidetään siis sellaista argumenttia, jossa pyritään nimenomaan yhteisymmärrykseen ja konsensukseen. Argumentti tulisi siis osoittaa universaaliyleisölle niin, että se olisi mahdollisimman monen vastaanottajan hyväksyttävissä. Erityisesti universaaliyleisön käsitettä on kritisoitu. Jos halutaan vedota mahdollisimman moneen, on puhuttava niin, että valtaväestö voi hyväksyä puheen. Summa viittaa Plantiniin, jonka mukaan ryhmäkohtaisiin tai luokkaetuihin vetoava argumentointi näyttyy Perelmanin teorian mukaan väistämättä ”huonona” tai epärationaalisena argumentointina, sillä se ei voi koskaan olla universaalia. Teoriaan on ikään kuin sisäänrakennettuna ajatus, jonka mukaan kaikki retoriset tilanteet olisivat sellaisia, että niissä voidaan päätyä yhteisymmärrykseen, vaikkei näin voi olla. (Summan 1996, 72–73 < Plantin 1990, 18.) Myös toisinajattelu näyttyy automaattisesti ”huonona” argumentaatiota, sillä sen arvo maailma usein poikkeaa radikaalisti valtavirran arvomaailmasta. Perelmanin teorian voidaan tulkita leimaavan yhteiskunnan ”soraääniä” huonoksi argumentaatioksi ja myös pyrkivän hiljentämään ne.

Koen kuitenkin, että teoria on edelleen käyttökelpoinen. Perelmanin esisopimuksen ja yleisön käsitteet auttavat argumentaation analyysissä ja niiden avulla voidaan ymmärtää jotain olennaista argumentin luonteesta sekä itse puhujan arvomaailmasta. En aio tutkia aineistoani Perelmanin tapaan, sillä en ole kiinnostunut arvioimaan argumentaation vakuuttavuutta, pätevyyttä tai sitä, onko kyseessä ”hyvä” vai ”huono” argumentti. Tutkin argumenttien esisopimuksia selvittääkseni, millaisiin asioihin argumentin esisopimuksissa vedotaan. Koska esisopimukset ovat julkilausumattomia, vaatii niiden löytäminen argumenttien tutkimista ikään kuin rivien välistä. Esisopimukset ovat sellaisia hiljaisia sopimuksia, jotka ovat argumentoijalle itselleen ilmiselviä. Argumentoija on aina omaksunut jonkin tietyn ajattelutavan, joka paljastuu argumentin esisopimusta tutkimalla. Esisopimusten tarkastelu avaa oven argumentoijan arvomaailmaan ja syvempiin näkemyksiin, mistä olen lopulta tutkimuksessani kiinnostunut.

Myös yleisön käsite on edelleen hyödynnettävissä. Summa (1996, 69) ehdottaa, että universaaliyleisön sijasta voidaan tutkia universaaliuden astetta. Argumentoivaa tekstiä analysoidessa on edelleen hedelmällistä kysyä, kenelle argumentti on osoitettu, kuka sen voisi hyväksyä tai kuka ei voisi hyväksyä sitä. Lisäksi merkittävää on pohtia, miksi argumentti voidaan hyväksyä yleisön taholta tai miksi ei. Näiden kysymysten avulla päästään tutkimaan muun muassa sitä, mikä on yhteiskunnallisesti hyväksyttävä tapa ajatella ja mikä taas ei. Yleisön käsitteen avulla pääsen myös pohtimaan toista tutkimustavoitettani eli sitä, mikä tekee tutkimastani aiheesta niin kiistanalaisen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä osuudessa käyn läpi tutkimukseni toteutusta. Aluksi kerron aineiston hankinnasta ja haastatteluiden teosta. Sen jälkeen käsittelen eettisyyteen liittyviä kysymyksiä sekä pohdin omaa asemaani tutkijana. Lopuksi avaan, miten olen käytännössä tehnyt retoriikan analyysin aineistooni.

4.1 Aineiston hankinta

Hankin aineistoni haastatteluiden avulla. Haastatteluiden valinta aineiston hankkimiseksi oli itsestään selvä valinta, sillä tutkimastani aiheesta ei ole saatavilla valmista aineistoa. Haastattelu on luonnollinen tapa selvittää, miksi ihmiset toimivat jollain tietyllä tavalla. Sen avulla päästään selvittämään ihmisten mielipiteitä, käsityksiä sekä uskomuksia. Haastattelun etuna on myös se, että haastattelutilanne mahdollistaa tarkennusten ja lisäkysymysten esittämisen. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 11, 35.) Haastatteluiden avulla pääsin kysymään juuri niitä kysymyksiä, mitkä kiinnostivat minua ja olivat merkityksellisiä tutkimukseni kannalta.

Haastattelulla on pohjimmiltaan samanlainen rakenne kuin tavallisessa arkikeskustelussa. Kummassakin tilanteessa esitetään kysymyksiä, osoitetaan ymmärrystä sekä kiinnostusta ja noudatetaan opittuja keskustelusääntöjä. Ero arkikeskustelun ja haastattelun välillä on kuitenkin se, että haastattelulla on aina jokin päämäärä, johon haastattelun avulla pyritään. Haastattelijalla on tiedon intressi, jonka takia hän esittää kysymyksiä ja kannustaa haastateltavaa vastaamaan, ohjaa haastattelun kulkua ja suuntaa haastattelua kohti tiettyjä teemoja. Haastattelun osapuolilla on myös erilaiset roolit. Haastattelijan rooliin kuuluu kysyminen sekä tiedon kerääminen, haastateltavan rooliin taas kuuluu vastata, kertoa ja antaa tietoa. (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.) Haastateltava näyttäytyy haastattelussa edellä mainittujen roolien lisäksi oman asiansa asiantuntijana (Kokkonen & Pyykkönen 2015, 35). Ymmärrän haastattelun myös tilana, jossa haastateltavalla on mahdollisuus kertoa itselleen tärkeistä asioista tutkijalle. Tutkija toimii myös väylänä ulkomaailmaan: tutkimuksen valmistuttua myös muut pääsevät lukemaan haastateltavien, tässä tapauksessa vapaaehtoisesti lapsettomien, ajatuksia.

Haastateltavien löytämiseksi lähetin Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n Facebook -ryhmään haastattelupyynnön, jossa kerroin etsiväni vapaaehtoisesti lapsettomia, jotka perustelevat valintaansa ympäristösyillä. Ryhmän sihteeri jakoi ilmoitustani myös muihin vapaaehtoisesti lapsettomien Facebook-ryhmiin. Pyynnön seurauksena kymmenen ihmistä ilmoittautui haastatteluun. Lopulta haastatteluihin osallistui yhdeksän ihmistä. Useimmat haastateltavat kertoivat ympäristönäkökulman olevan yksi perustelu vapaaehtoiselle lapsettomuudelleen. Kahdeksan haastateltavista oli nähnyt ilmoitukseni Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n ryhmässä ja yksi ”Lapseton vapaasta tahdosta” -ryhmässä. Haastateltavista seitsemän oli naisia, yksi mies ja yksi muunsukupuolinen. Haastatteluiden keski-ikä oli 33 vuotta, nuorimman haastateltavan ollessa haastattelun aikaan 23-vuotias ja vanhimman 50-vuotias. Haastateltavista viisi oli parisuhteessa haastatteluiden aikaan ja neljä oli sinkkuja. Haastateltavilla oli moninainen koulutustausta. Haastateltavista löytyi ammatti-, ylioppilas- ja AMK-tutkinnon sekä kandidaatin ja maisterin tutkinnon omaavia. Osalla haastateltavista oli myös useita eri tutkintoja. Haastateltavat asuivat eri puolilla Suomea sekä Pohjois- että Etelä-Suomessa. Osa haastateltavissa asui isommissa kaupungeissa, osa taas pienemmissä kaupungeissa ja kunnissa.

Kaikki haastateltavat olivat ympäristötietoisia ja kaikki myös pyrkivät ekologiseen elämäntapaan omilla tavoillaan. Haastateltavien elämäntapaan kuului muun muassa kriittistä kuluttamista, kasvissyöntiä tai siihen pyrkimistä, kierrätystä, omavaraisuudesta unelmoimista, autottomuutta sekä vapaaehtoistyön tekemistä ympäristöjärjestössä. Jokaisen elämäntapa toki oli erinäköinen: osa keskittyi kierrätykseen ja kohtuullisuuteen elämäntavassa, osa taas pyrki radikaalimmin kaikilla elämän osa-alueilla ekologisuuteen. Osa myös osallistui ympäristö- ja eläinsuojelujärjestöjen toimintaan. Ympäristönäkökulma näkyi siis jokaisen haastateltavan elämäntavassa eri tavoin.

Tekemäni haastattelut ovat teemahaastatteluita. Teemahaastattelulla tarkoitetaan puolistrukturoitua haastattelua, jossa käydään läpi tietyt teemat, mutta teeman alla olevat kysymykset voidaan esittää eri järjestyksessä ja niiden muotoilu voi vaihdella (Tiittula & Ruusuvuori 2005, 11). Teemahaastattelun tavoitteena on käydä melko vapaamuotoista keskustelua, mutta kuitenkin niin, että haastattelijan valitsevat teemat ohjaavat keskustelua. Haastattelijan tehtävänä on seurata, että kaikki teemat käydään läpi haastattelun aikana. (Eskola 2007, 33.) Muodostin seuraavat neljä teemaa haastatteluita varten: vapaaehtoiseen lapsettomuuteen päätyminen, ulkopuolisten suhtautuminen, näkemykset ympäristö- ja väestökriisistä sekä syntyvyyskeskusteluista sekä muut elämäntavan piirteet. Tarkemmat haastattelukysy-

mykset löytyvät tutkimuksen lopusta liitteistä. Ennen haastatteluja lähetin jokaiselle haastateltavalle haastattelurungon, jotta he pääsivät jo etukäteen tutustumaan käsiteltäviin aiheisiin.

Tein haastattelut marras- ja joulukuussa 2019. Kaksi haastateltavista asui haastatteluiden aikaan samalla paikkakunnalla kuin minä, mikä mahdollisti näiden haastattelujen tekemisen kasvotusten. Toinen näistä haastatteluista suoritettiin minun luonani ja toinen taas haastateltavan luona. Loput haastatteluista tein puhelimen välityksellä tai skypessä. Nauhoitin haastattelut sanelimen sekä puhelimesta olevan nauhoitussovelluksen avulla, jotta nauhoitus jäisi kahteen paikkaan, eikä vahingossakaan katoaisi. Skype-haastatteluissa käytin Skypen omaa nauhoitussovellusta. Aluksi erityisesti puhelin- ja skype-haastattelut jännittivät, mutta onneksi teknisiin ongelmiin ei ilmennyt haastatteluiden aikana. Kokonaisuudessaan haastattelut sujuivat oikein hyvin. Suurin osa haastatteluista kesti 1–1,5 tuntia. Lyhin haastattelu jäi noin 25 minuutin mittaiseksi. Yhteensä kaikkiin haastatteluihin kului noin 11 tuntia.

Litteroin haastattelut sähköiseen muotoon heti haastatteluiden jälkeen. Litteroinnissa keskityin nimenomaan siihen, mitä haastateltava sanoo ja millaisista asioista hän kertoo eli niin sanottuun ilmissälttöön. Esimerkiksi haastateltavan silmän liikkeisiin, asentoihin tai eleisiin oli oikeastaan mahdotonta keskittyä, koska puolet haastatteluista oli puhelinhaastatteluja, joissa minun ei ollut mahdollista nähdä haastateltavaa. Koen myös, että näkökulmani kannalta tärkeintä oli keskittyä nimenomaan haastateltavan puheeseen. Haastatteluiden jälkeen sain vielä kahdelta haastateltavalta täydennyksiä omaan haastatteluunsa sähköpostin välityksellä ja lisäksi nämä täydennykset aineistooni. Yhteensä aineistoa kertyi noin 313 sivua fonttikoolla 12 ja rivivälin ollessa 1,5 (puheenvuorojen väleihin jätetty välilyönnit). Tutkimustuloksiin olen siistinyt aineistolainaukset yleiskieliseen muotoon, että ne ovat selkeästi ymmärrettävissä. Esimerkiksi murre sanat kuten ”mie” ja ”mä” olen pyrkinyt muuttamaan yleiskielisempään ”minä” -muotoon selkeyden takia, mutta myös siksi, ettei lainauksesta voi tunnistaa puhujaa.

Koska tutkimusasetelemani on muuttunut alkuperäisestä ideasta, olen rajannut haastatteluaineistoa uuden haastattelukysymyksen mukaisesti. Alun perin halusin tutkia vapaaehtoista lapsettomuutta kansalaisuuden näkökulmasta, mutta jättäessäni tämän näkökulman, olen päätenyt rajaamaan aineistoani hieman. Valitsin aineistosta ympäristöperusteluihin liittyvän puheen ja muun puheen, jossa käsitellään ympäristöaiheita. Tällä rajauksella aineiston ulkopuolelle jää jonkin verran tekstiä, mutta analysoitavaa aineistoa jää kuitenkin paljon rajauk-

sesta huolimatta, sillä ympäristöaiheista puhuttiin haastatteluissa paljon. Toki ulkopuolelle jää paljon mielenkiintoisia aiheita vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyen, mutta uusi näkökulmani vaati tiukemman rajauksen. Rajauksen jälkeen aineiston määrä supistui noin yhteen kolmasosaan alkuperäisestä.

4.2 Eettisiä pohdintoja ja tutkijan paikka

Tässä osiossa pohdin tutkimusta eettisestä näkökulmasta ja myös omaa asemaani tutkijana. Pyrin avaamaan mielestäni olennaisimpia tutkimukseni aikana esiin nousseita eettisyyteen liittyviä aiheita. Käsittelen tutkijan paikkaani pohtien erityisesti subjektiivisuuteen ja objektiivisuuteen liittyviä kysymyksiä.

Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt noudattamaan eettisen tutkimuksen periaatteita. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen mukaan tutkimukseen osallistuminen tulee olla vapaaehtoista ja tutkittavalla on myös oltava mahdollisuus kieltäytyä osallistumisesta (TENK 2019, 8). Tein haastattelupyynnön Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n Facebook-sivulle, johon jätin yhteystietoni, jotta halukkaat pystyivät ilmoittautumaan tutkimukseeni. Tutkimukseen osallistuminen oli siis täysin vapaaehtoista. Haastateltavaksi valikoituivat ne ihmiset, jotka ottivat minuun yhteyttä ja näin ollen halusivat osallistua haastatteluun.

Jokaiselle tutkittavalle tulee kertoa myös muun muassa tutkimuksen sisällöstä, sen tavoitteista sekä tutkimuksen käytännön toteutuksesta (TENK 2019, 8–9). Ennen haastatteluita kerroin haastateltavilleni, että olen kiinnostunut vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluista ja lähetin etukäteen myös haastatteluteemat tiivistetyssä muodossa haastateltaville (Liite 1). Näin jokainen haastateltava tiesi jo hieman etukäteen, millaisia kysymyksiä haastattelussa käsiteltäisiin. Kerroin tarkemmin tutkimukseni näkökulman haastatteluiden alussa. Tässä kohdassa törmään kuitenkin ensimmäiseen eettiseen ongelmaan, sillä tutkimuksen alussa haastateltaville kertomani näkökulma on tutkimukseni aikana muuttunut alkuperäisestä. Aluksi tarkoituksena oli tutkia aihetta kansalaisuuden teorian kautta, mutta luovuin tästä näkökulmasta, sillä huomasin pian tutkimukseni edetessä, ettei se soveltunut tutkimukseeni haluamallani tavalla. Nyt tarkastelen aihettani retoriikan ja argumentaatioanalyysin keinoin. Koen kuitenkin, että alkuperäinen idea vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ja ympäristösyistä on säilynyt. Siksi koen tutkimukseni edelleen noudattavan eettisen tutkimuksen periaatteita, sillä tutkimuksen tavoite on pysynyt samana koko tutkimukseni ajan: haluan selvittää, mitä ympäristöperustelut vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ovat.

Olen pyrkinyt tekemään tutkimukseni niin, ettei tuloslukujen lainauksista voi tunnistaa puhujaa. Koska tutkimukseni aihe on melko herkkä ja siinä käsiteltävät aiheet herättävät paljon tunteita, koen, että on tärkeää pitää huolta haastateltavien anonymiteetistä. Aluksi ajattelin käyttää salanimiä haastattelulainauksen yhteydessä, mutta olen kuitenkin päätenyt viittamaan haastateltaviin lyhyillä merkinnöillä selkeyden vuoksi (esimerkiksi H1 = haastateltava 1). En ole myöskään yhdistänyt tutkittavieni taustatietoja yhteen eli en ole eritellyt, onko kyseessä oleva haastateltava mies vai nainen, missä hän asuu tai mikä on hänen ammattinsa. Nämä seikat eivät mielestäni ole myöskään olleet relevantteja tutkimukseni tulosten käsittelyssä. En ole tutkimuksessani esimerkiksi tarkastellut, millainen vaikutus esimerkiksi sukupuolella on ympäristöperusteluihin, koska tutkimusotokseni on varsin pieni ja haastateltavieni sukupuolihajonta ei ollut tähän riittävä. En koe sukupuoliin liittyvää vertailua näin pienessä otoksessa merkittävänä.

Olen pohtinut paljon omaa tutkijan asemaani suhteessa tutkimusaiheeseen. Tutkijan itse-reflektiota ja oman aseman pohdintaa on perinteisesti korostettu erityisesti antropologisessa tutkimuksessa. Tällaisella pohdinnalla on tärkeä rooli tutkimuksen teossa. Tärkeässä roolissa on etäännyminen aiheesta. Se on kriittisen tutkimuksen perusedellytys. Sillä tarkoitetaan ihmisen älyllistä kykyä irtautua hetkellisesti tunteistaan ja katkaista tutkijan subjektiivinen suhde aiheeseen. (Gothóni 1997, 142.) Tutkimuksen teko siis vaatii eräänlaista aiheesta ulos astumista. Olen itse lapseton nainen, mutta en määrittele itseäni vapaaehtoisesti lapsettomaksi. Lastenhankinnan pohtiminen ei vielä varsinaisesti ole ollut ajankohtaista omassa elämässäni. Siksi tutkimukseni alussa koin, että oma suhteeni tutkimaan aiheeseen on neutraali: en ole aiheen ”sisällä”, sillä en itse ole vapaaehtoisesti lapseton. Toisaalta minulla ei myöskään ole vielä lapsia, joten asetun ikään kuin näiden kahden ääripään väliin.

Graduprosessin alussa olin innoissani, kun löysin graduaiheeni. Ajattelin aiheen olevan todella mielenkiintoinen ja koin myös haastattelut antoisiksi. Huomasin kuitenkin pian, että monet ihmiset, joille kerroin aiheestani, kokivat aiheen jollain tapaa omituiseksi tai epäilyttäväksi. Monilla oli mielipide aiheestani. Myös internetistä lukemani artikkelit aiheeseen liittyen sekä kommenttiosiot olivat usein hyvin mielipidelatautuneita. Tämä kertookin paljon valitsemastani tutkimusaiheesta: se on aihe, joka koskettaa ihmisyyden peruskysymyksiä. Lisääntymisen ja lastenhankinnan kysymysten voi sanoa koskettavan lähes kaikkia ihmisiä ja jokaisella on niihin oma näkemyksensä. Näitä erilaisia näkemyksiä on myös ollut mielenkiintoista kuulla, sillä nekin paljastavat jotain vallitsevasta ilmapiiristä yhteiskunnassamme. Huomasin kuitenkin pian, miten myös itse aloin ikään kuin arvioimaan haastateltavieni aja-

tuksia ehkä osittain saamani palautteen ja lukemiini mielipiteiden seurauksena. Aloin pohtia omia näkökantojani lastenhankintaan ja ympäristökysymyksiin. Löysin itseni aiheen ”sisältä”, pohtien sitä subjektiivisista lähtökohdista, vaikka se ei tietenkään ole tutkijan tehtävä. Tämän huomattuani aloin tarkkailemaan työskentelyäni entistä kriittisemmin. Minun tehtäväni ei ole arvioida haastateltavien puhetta tai valintoja, vaan tehtäväni on analysoida ja tulkitella aineistoani, tiivistää haastateltavien ajatukset tuloksiin ja näin vastata tutkimuskysymykseeni. Tässä tutkimuksessa koen, että olen eräänlainen sanansaattaja tai ilmiön esiintuoja, mutta tehtäviini ei kuulu tutkimuskohteen normatiivinen arviointi. Tutkija ei koskaan voi olla täysin objektiivinen tutkimuksen teossa, mutta siihen tulisi kuitenkin pyrkiä. Objektivisuus muodostuu siitä, että tunnistaa ja tiedostaa oman subjektiivisuutensa. Objektivisuus on tavoitteena ideaalinen, mutta samalla hyvin merkittävä. (Eskola & Suoranta 1998, 15.) Minun ajatukseni eivät saisi siis vaikuttaa tuloksiin väärin tavalla, mutta koska aiheeni liittyy niin vahvasti elämän merkityksellisempiin päätöksiin, on ehkä inhimillistä, että myös minä tutkijana pohdin omia näkemyksiäni tutkimusprosessin aikana. Nämä ajatukset on kuitenkin jätettävä tutkimuksesta pois. Koen, että oman subjektiivisuuden pohtiminen ja myös siitä etäännyminen ovat tärkeä osa tutkimusprosessia ja myös omaa oppimisprosessiani tutkijana.

Olen tutkimukseni aikana pohtinut myös jonkin verran tutkimusaiheeni valintaa itsessään. Olen pohtinut, onko eettistä tutkia vapaaehtoisesti lapsettomien syitä lapsettomuudelle, sillä eihän lapsia saaneilta vanhemmiltakaan kysytä, miksi lapsia on haluttu saada. Nykyisessä länsimaisessa kulttuurissa päätös siitä, ettei hanki lapsia, vaatii perusteluja, mutta lasten hankkimisen päätöstä ei tarvitse perustella. Lapseton on ikään kuin velkaa selityksen päätöksestään pysyä lapsettomana. (Overall 2012, 2.) En koe, että vapaaehtoisesti lapsettoman tarvitsisi perustella lapsettomuuttaan. Mielestäni tällainen valinta on täysin validi. Minusta on hienoa, että jokainen ihminen löytää itselleen mieluisan elämäntavan. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin päätenyt tutkimaan nimenomaan ympäristöperusteluja vapaaehtoiselle lapsettomuudelle. Tästä syystä olen kokenut jonkin verran ristiriitaisia tunteita valitsemastani aiheesta. Haluan tässä todeta, että vaikka tutkin ympäristöperusteluja retorisen analyysin keinoin, en ole sitä mieltä, että vapaaehtoisesti lapsettomien tarvitsisi perustella lapsettomuuttaan. Näen ympäristöperustelut mielenkiintoisena tutkimuskohteena, sillä erilaiset ympäristöajattelun ja -filosofian muodot kiinnostavat minua ja niitä esiintyy myös vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteluissa.

4.3 Analyysi käytännössä

Analyysini aluksi tein rajauksen haastatteluaineistoni. Aineiston rajauksessa aineistosta valitaan tutkimuksen kysymyksenasettelulle merkittävät ja relevantit aineiston osat. Tutkimuskysymysten kannalta epäolennainen aineisto jää tutkimuksen ulkopuolelle. (Silvasti 2014, 37–38.) Koska tutkin vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluita, valitsin aineistosta puheen, jossa käsiteltiin vapaaehtoista lapsettomuutta ympäristönäkökulmasta tai jossa muuten käsiteltiin ympäristöön liittyviä näkemyksiä. Keräsin rajatun aineiston uuteen tiedostoon ja aloin etsimään argumentointia, jossa vapaaehtoista lapsettomuutta perustellaan ympäristöperusteluin. Tässä prosessissa hyödynsin Marja-Liisa Kaakkuri-Knuutilan (1998) *Argumentti ja kritiikki: Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot* -kirjaa, jossa on paljon käytännön neuvoja argumenttien tunnistamiseen ja analysointiin. Pidin myös koko ajan mielessä tutkimuskysymykseni.

Argumenttien etsiminen aineistosta oli analyysini ensimmäinen vaihe. Argumentti koostuu aina vähintään väitteestä ja perustelusta. Väite on se argumentin osa, minkä vastaanottajan halutaan uskovan tai hyväksyvän. Perustelujen tehtävänä on tehdä väite uskottavaksi. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 63.) Tekstistä voi löytyä yksi pääväite tai useampia pääväitteitä ja lisäksi myös lisäperusteluja. Myös perustelujen välisiä suhteita on hyvä pohtia. Argumenttien löytäminen vaatii aikaa, sillä niiden tunnistaminen ei aluksi ollut ihan helppoa. Argumentin voi tunnistaa esimerkiksi tiettyjen pikkusanojen käytöstä. Tällaisia sanoja ovat esimerkiksi ”koska”, ”sillä” tai ”niinpä”. Näiden lisäksi teksteistä löytyy usein argumentaatiota osoittavia ilmaisuja kuten ”edellisen nojalla seuraa, että” tai ”tämä tukee käsitystä, että”. Jos tekstissä on vain vähän argumenttia osoittavia ilmaisuja, voidaan argumenttia etsiä myös niin sanotun indikaattorikokeen avulla. Lisäämällä lauseiden väliin argumentin osoittimen eli indikaattorin ”koska”, voidaan arvioida, muodostuuko lauseista mielekäs argumentti. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 60–61, 66.)

Argumentin osoittimen esiintyminen ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että kyseessä todella on argumentti. Argumentti voi myös koostua useista kuvailevista väitelauseista, joita ei ole linkitetty toisiinsa millään argumentin osoittimilla. Joskus myös väite voi jäädä kokonaan julkilausumatta. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 66.) Argumentin erottaakin erityisesti sen sisältämästä tavoitteesta. Argumentti nimittäin pyrkii vaikuttamaan vastaanottajan uskomuksiin ja mahdollisesti myös niiden kautta tekoihin. (Kaakkuri-Knuutila & Ylikoski 1998, 26.) Argumentti pyrkii vakuuttamiseen ja siihen, että yleisö hyväksyisi

argumentoijan väitteen. Argumentti vastaa kysymykseen ”miksi vastaanottajan tulee hyväksyä väite?” Argumentin vakuuttava luonne erottaakin sen esimerkiksi selityksestä ja kuvailusta. Selitys vastaa kysymykseen ”miksi tapahtui se, mitä tapahtui?”. Kuvaus taas vastaa kysymykseen ”millainen maailma on?”. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 63.) Selitys keskittyy tapahtumakulun selittämiseen ja avaamiseen, kuvaus taas keskittyy kuvailemaan erilaisia tilanteita ja maailmoita.

Argumentaation analyysi vaatii paljon analysoijan tulkintaa. Argumenttien analysoijan on käytettävä omaa tulkintaansa ja kysyttävä ”onko kirjoittaja tai puhuja tarkoittanut tämän väitteeksi?” ja ”onko kirjoittaja tai puhuja tarkoittanut tämän perusteluksi?”. Argumenttien analysointi ei lopulta olekaan suoraviivaista toimintaa, vaan pikemminkin luovaa tulkintaa, joka vaatii paljon tekstin kanssa työskentelyä. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 67). Koska analysoin haastatteluja, koen, että analyysi vaati vielä asteen enemmän tulkintaa, sillä haastattelupuhe on usein varsin hajanaista. Verrattuna esimerkiksi poliittisiin puheisiin, jotka usein ovat ennalta suunnitellusti vakuuttamiseen pyrkiviä, haastattelupuhe näyttyy usein varsin hajanaisena. Tekemissäni haastatteluissa oli toki eroavaisuuksia keskenään, sillä esimerkiksi haastateltavien puhetyylit olivat varsin toisistaan poikkeavia. Osalla haastateltavista oli valmiiksi argumentoiva tyyli kertoessaan näkemyksistään, osa taas paremmin pohdiskeli näkemyksiään ja itse väite saattoi löytyä rivien välistä. Tämä saattaa kertoa myös siitä, että jotkut haastateltavista olivat valmistautuneet haastatteluun etukäteen ja suunnitelleet, mitä tulevat haastattelussa sanomaan. Osa oli jopa hakenut tietoa perustellakseen väitteitään. Jotkut haastateltavista eivät välttämättä olleet valmistautuneet haastatteluun etukäteen kovin paljon, jolloin puhetyyli saattoi myös sen takia jäädä pohdiskelevaksi.

Analyysiprosessissani luin aineistoani useaan kertaan läpi etsien argumentteja. Kun olin löytänyt argumentit, siirsin ne uuteen tiedostoon ja siirryin analyysini toiseen vaiheeseen eli perusteluiden teemoitteluun perusteluryhmiin. Teemoittelussa käytin apunani Perelmanin esisopimusten ja yleisön käsitteitä. Teemoittelussa käytin myös osittain intuitiivista tutkimusotetta, joten analyysi ei ollut täysin teorialähtöinen. Analyysi ei kuitenkaan ollut ihan näin suoraviivaista, vaan välillä ajauduin lukemaan aineistoa uudelleen sekä pohtimaan, mikä lopulta on perustelua ja mikä sitten jotain muuta. Myös teemoittelu tapahtui vähitellen. Teemoittelussa aineisto kootaan ja järjestellään tutkimuskysymyksen näkökulmasta uutta tietoa sisältäviksi asiakokonaisuuksiksi eli teemoiksi (Silvasti 2014, 44–45). Teemoittelussa hyödynsin tutkimuskysymykseni lisäksi esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Millaisia esisopimuksia argumentin taustalla on? Ovatko esisopimukset yleisesti hyväksytyjä vai eivät?

Kuka voi hyväksyä argumentin ja kuka ei? Miksi argumentti on yleisölle hyväksyttävä tai miksi ei?

Myös kirjoittamisprosessin aikana tapahtui paljon vielä muutoksia. Kirjoittaminen ei olekaan vain tulosten raportoimista, vaan se auttaa merkittävästi ajatustyötä. Kirjoittaminen on oman tekstin korjailua, analysoimista sekä viimeistelyä (Alasuutari 2011, 218). Kirjoittaminen on siis itsessään merkittävä osa analyysiprosessia. Tämän prosessin päätteeksi jaoin tulokseni lopulta kolmeen perusteluryhmään, jotka avaan seuraavaksi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Epävarman tulevaisuuden ja tuhoutuvan maapallon perustelut

Tässä perusteluryhmässä epävarma tulevaisuus sekä tuhoutuvan maapallon uhkakuvat toimivat vapaaehtoisen lapsettomuuden perusteluina. Haastateltavat kertoivat muun muassa ilmaston lämpenemisestä, kuudennesta sukupuuttoaallostaa, tulevaisuuden vesi- ja ruokapula, pakolaisvirroista sekä mahdollisista sodista. Koko tulevaisuutta varjosti ihmisen aiheuttama ilmasto- ja ympäristökriisi sekä niistä johtuvat moninaiset sosiaaliset sekä yhteiskunnalliset ongelmat. Näistä syistä lastenhankinta näyttäytyi hyvin riskialttiina valintana. Vapaaehtoinen lapsettomuus taas oli perusteltu ja hyvä ratkaisu tästä näkökulmasta tarkasteltuna.

Tässä perusteluryhmässä asioita tarkasteltiin erityisesti lapsen näkökulmasta. Yhden haastateltavan mukaan lapselle ei ole enää mahdollista taata turvallista tulevaisuutta, joten lastenhankinta ei enää näyttäytynyt hyvänä tai kannattavana valintana. Argumentoinnin esisopimuksessa vedottiin siis lapsen etuun. Haastateltavan mukaan on kuitenkin mahdotonta tietää, mitä tulevaisuudessa tulee todella tapahtumaan, eikä lapselle ole voitu aiemminkaan taata turvallista tulevaisuutta. Haastateltava kuitenkin perustelee väitettään edelleen sillä, että koska tietoa ilmastonmuutoksesta ja tulevaisuuden uhkakuvista löytyy jo niin paljon, tulisi lastenhankinnan päätöstä osata pohtia rationaalisesti näistä lähtökohdista käsin.

H2: - en minä voisi tarjota ja turvata sille lapselle hyvää tulevaisuutta, että itsellä on ollut hyvä ja turvallinen lapsuus ja hyvät vanhemmat, mutta se että, kun minä en pysty sitä tarjoamaan, eihän minun vanhemmatkaan ole voineet minulle tarjota pitkälle tulevaisuuteen turvallista [tulevaisuutta], kun eihän kukaan voi tietää, eikä 80-luvulla ole voinut sellaista ajatella varmaan, mutta nyt on kuitenkin niin paljon tietoa ja velloo tämä asia tässä, että jos on vähänkään fiksu, niin ehkä ymmärtää ajatella vähän pidemmälle.

Yksi haastateltavista perusteli vapaaehtoista lapsettomuuttaan myös sillä, ettei hänellä olisi mahdollisuutta tarjota lapselleen kokemusta neljästä vuodenaikasta ilmastonmuutoksen takia. Myös tässä perustelussa vedotaan lapsen edun esisopimukseen. Tarkemmin argumentin esisopimuksena on ajatus siitä, että lapsella tulisi olla mahdollisuus ja oikeus luontokokemuksiin sekä hyvinvoivaan ympäristöön. Haastateltavan mukaan tällaista mahdollisuutta ei voi

enää nykyaikana taata lapselle, joten lastenhankinta ei näyttäydy mielekkäänä vaihtoehtona tästä näkökulmasta.

H9: - *jos olisi lapsia, niin haluaisin niille sen, mitä itselläkin on ollut, että ne saisi nauttia esimerkiksi lumisista pakkaspäivistä ja sellaisista sopivan lämpimistä kesistä, eikä sellaisista tappokesistä, niin kun nyt viime kesät on ollut -- jos ilmastonmuutos iskee pahasti, niin sitten tietää, et no, omat lapset jäisivät vaille, että välttämättä ne ei näkisi sellaista talven ihmettä tai pääsisi nauttimaan näistä neljästä vuodenajasta, mistä itse on [päässyt].*

Monet haastateltavista perustelivat vapaaehtoista lapsettomuutta myös sillä, että jos lapsia hankkisi nyt, lapsi joutuisi todennäköisesti tulevaisuudessa kärsimään ympäristötuhojen seurauksena. Tästä syystä lapsia ei enää haluttu tuoda maapallolle. Myös tässä perustelussa esisopimuksena oli lapsen edun ajattelu. On siis kuvitellun lapsen edun mukaista, ettei hän synny tällaiseen maailmaan. Lisäksi tällaisessa perustelussa esisopimuksena on myös ajatus siitä, että lapsen kokema kärsimys on väistämättä huono asia, jota vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnalla voidaan välttää.

H8: - *musta ei tunnu loogiselta tehdä ihmisiä ja muutenkin siinä on sellainen [ajatus], että mä tavallaan pelkään sitä tulevaa sen verran, että mä en halua tuoda ketään kärsimään tänne myöskään.*

Vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin myös sillä, että koska haastateltava itse oli kokenut ympäristöahdistusta sekä huonoa omaatuntoa omista valinnoista, ei omalle lapselle haluttu antaa samanlaista taakkaa. Tässä perustelussa säilyy edelleen lapsen edun esisopimus, joka tarkemmin muodostuu siitä ajatuksesta, että lapsella tulisi olla oikeus elää täyttä elämää ilman huonoa omaatuntoa omasta olemassaolosta ja näin myös ilman siihen liittyvää kärsimystä.

H3: - *kun on tavallaan jo silloin niin nuorena potentu huonoa omaatuntoa siitä, että minä olen olemassa, että kaikki ne valinnat, mitä minä teen just vaikka vain ruokavalionkin suhteen, että kaikki ne aiheuttavat jotain negatiivista tälle maapallolle, niin ehkä sitten vaan, kun on ehkä osannut laskea sen jotenkin yhteen, että okei, miksi sitten lähtisin tekemään ihmistä, joka sitten käytännössä joutuu painimaan niitten samojen valintojen kanssa -*

Tällaisen kärsimyspuheen esisopimukseksi voidaan tulkita myös ajatus siitä, että pienempi määrä kärsimystä on parempi kuin isompi määrä kärsimystä. Kyseessä on homogeeninen hierarkia, jossa pidetään parempana positiivisen arvon suurinta mahdollista määrää sekä vastaavasti negatiivisen arvon pienintä mahdollista määrää. Esimerkiksi ajatus siitä, että lievä kipu on parempi kuin kova kipu, on homogeeninen hierarkia. (Perelman 2007, 37.) Tämän esisopimuksen mukaan pienempi määrä kärsimystä on siis parempi kuin suurempi määrä, joten jättäytymällä lapsettomaksi, voidaan ikään kuin vähentää mahdollista kärsimyksen määrää oman kuvitellun lapsen kohdalla. Tässä perusteluryhmässä vapaaehtoinen lapsettomuus näyttyy eettisenä ratkaisuna lapsen näkökulmasta tarkasteltuna. Perusteluiden mukaan ei enää ole eettisesti oikein tuoda lisää ihmisiä maapallolle, jolla ei ole tulevaisuutta.

Haastateltavien käyttämässä kärsimyspuheessa on paljon samankaltaisuuksia niin sanotun antinatalistisen filosofian kanssa. Antinatalismilla tarkoitetaan filosofista näkemystä, jossa lisääntyminen nähdään moraalisesti vääränä. Vaikka antinatalismi ei ole koskaan saanut valtavirran hyväksyntää filosofiassa, on kuitenkin pieni filosofien vähemmistö, joka puoltaa näitä näkemyksiä. (ks. Woolfe 2020, Moen 2021, 1.) Antinatalismi on pronatalismin vastakohta: pronatalismissa lisääntymiselle annetaan aina positiivinen arvo ja se nähdään normaalina sekä samalla yhtenä merkityksellisimmistä tapahtumista ihmiselämässä (esim. Morison et al. 2016, 185). Yksi tunnetuimmista antinatalistisista ajattelijoista on norjalainen filosofi Peter Wessel Zapffe. Hänen mukaansa ihmisluonne on täynnä luontaisia, ratkaisemattomia konflikteja, joiden seurauksena ihmiselämässä on liikaa *kärsimystä*, eikä lisääntyminen tästä syystä voi olla moraalisesti sallittua. Zapffeen mukaan esimerkiksi ihmisen älykkyydellä on haittapuolensa, sillä nimenomaan älynä seurauksena ihminen joutuu kärsimään. Ihminen tietää omat heikkoutensa, oman merkityksettömyytensä maailmankaikkeudessa ja sen, miten paljon kärsimystä maapallolla on. Nämä oivallukset Zapffeen mukaan aiheuttavat muun muassa sen, että ihminen alkaa pelkäämään elämää. (Moen 2021, 1–2.) Aiemmassa aineistolainauksessa haastateltavalla oli juuri samanlaisia ajatuksia kuin Zapffeen filosofiassa. Koska haastateltava oli kokenut näitä ihmiselämään kuuluvia konflikteja sekä kokenut niistä ahdistusta, ei lastenhankinta näyttänyt houkuttelevana, sillä oma lapsi todennäköisesti kokisi samanlaisia ristiriitoja elämässään ja näin ollen myös joutuisi kärsimään.

Zapffelle kärsimys on nimenomaan jotain, mikä liittyy vahvasti nimenomaan ihmislajiin. Ihmisillä on oma ja ainutlaatuinen tapansa kokea kärsimystä, mikä tekee ihmiselämästä hankalaa. Haastateltavieni käyttämässä kärsimysretoriikassa vedotaan kuitenkin kärsimykseen, jota tulevaisuus voi tuoda tullessaan. Koska tulevaisuudessa todennäköisesti kohdataan ym-

päristökatastrofeja ja niistä johtuvia yhteiskunnallisia ongelmia, jotka vaikuttavat voimakkaasti ihmisten elämään, ei enää ole lapsen edun mukaista syntyä tällaiseen maailmaan. Ihmiselämä ei heille siis itsessään näyttäytynyt kärsimyksenä, toisin kuin Zapffelle.

Vaikka lähes kaikkien haastateltavieni ympäristöantinatalistiset näkemykset tulivat ilmi paremminkin rivien välistä, oli haastateltavien joukossa kuitenkin yksi, joka oli tutustunut antinatalistiseen filosofiaan paremmin. Haastateltava kertoi itse olevansa antinatalisti ja määritteli antinatalismin seuraavasti: ”nyky-antinatalismin nimenomaan katsoo, että olen ilman omaa suostumustani syntynyt tänne katsomaan tätä kärsimysnäytelmää” (H7). Tälle haastateltavalle antinatalismi oli yksi osa hänen henkilökohtaista elämänfilosofiaansa, muille haastateltaville taas ei.

Kärsimyksen retoriikka liittyi myös haastateltaviin itseensä, ei vain heidän kuviteltuihin lapsiinsa. Vapaaehtoisesti lapseton nimittäin säästyy myös siltä kärsimykseltä, että joutuisi esimerkiksi seuraamaan lasten elämää, kun jotain katastrofaalista tapahtuisi tai kantamaan huolta lapsesta tällaisessa tilanteessa. Vaikka tulevaisuuskuvat olivat monilla haastateltavilla varsin synkät, vapaaehtoinen lapsettomuus toi toisaalta myös eräänlaista mielenrauhaa tulevaisuudesta. Moni argumentoi, että koska vapaaehtoisesti lapsettomana ei ole tuonut jälkeläisiä kärsimään tuhoutuvalle maapallolle, ei jälkeläisistä ja heidän kohtalostaan siksi tarvitse myöskään huolehtia tai kantaa huonoa omaatuntoa.

H6: - tai sitten se, että minä itse joutuisin näkemään sen päivän, että kun oikeasti maailma romahtaa jollakin tavalla ja minä itse olisin jo elämän ehtopuolella, mutta sitten minun lapset tai lapsenlapset joutuisi sitten kärsimään suunnattomasti niin ei, ei kiitos.

Vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin myös sillä, ettei vapaaehtoisesti lapseton joudu kokemaan pakokauhua tai paniikkia omien lastensa puolesta. Ympäristöjärjestöissä aktiivisesti toimiva haastateltava oli vapaaehtoistyössään nähnyt, miten järjestötoiminnassa monet vanhemmat ja isovanhemmat pelkäsivät tulevaisuutta lastensa vuoksi ja kokivat suoranaista pakokauhua. Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi tässä valintana, jonka ansiosta huolta ja paniikkia omista jälkeläisistä ei tarvitse kantaa.

H8: - kun just ei ole niitä lapsia, niin ei ole sellaista pakokauhua, että ”apua”. Sen huomaa näistä kaikista ilmastovanhemmista ja näistä, ketä meilläkin on nyt meidän yhdistyksissä mukana, niin nekin on ihan peloissaan ja sitten, että

niillä on lastenlapsia tai lapsia, että se on se pääjuttu, että miksi ne tekee sitä vapaaehtoistyötä –

Muutama haastateltavista pelkäsi myös sitä, että oma lapsi tulevaisuudessa kysyisi, miksi ympäristön tilanne on päästetty niin huonoon kuntoon. Vapaaehtoisen lapsettomuuden avulla näiltä vaikeilta kysymyksiltä voidaan välttyä ja säästyä myös ehkä mahdollisilta syyllisyyden tunteilta. Haastateltavan mukaan kysymykset voivat edelleen tulla vastaan, sillä hänen veljellään on jo lapsia. Vapaaehtoisesti lapseton voi siis silti joutua vastaamaan tällaisiin kysymyksiin, vaikkei omia lapsia olisikaan.

H9: *Minä en haluisi, että ne lapset kysyisivät minulta, että miksi te ette ole oikeasti tehneet mitään silloin, kun oli vielä jotain tehtävissä, että miksi te vaan annoitte tilanteen pahentua, että sitä en haluaisi kuulla lapsilta. Vaikka no, kyllähän tuo nyt periaatteessa on sillä tavalla, että kun on noita veljenlapsia, niin sekin skenaario on pyörinyt mielessä, että mitä jos ne joskus kysyvät sitä.*

Sama haastateltava pohti myös veljenlastensa kohtaloa tulevaisuudessa. Vapaaehtoinen lapsettomuus ei siis kuitenkaan tarkoita täyttä vapautta huolesta, vaan huolta kannetaan joka tapauksessa ympärillä olevista ihmisistä.

H9: *- se jo sinällään harmittaa, kun minun veljilläni on lapsia -- välillä tulee vähän surku, kun ajattelee, että no, millainen se maailma on sitten, kun he ovat minun ikäisiäni, niin sitten senkin takia olisi ihan-, että toivoisi, että useimmat ihmiset ottaisivat vähän enemmän todesta tämän uhan, mikä ilmastonmuutos on ja kaikki ne lieveilmiöt sitten mitä tulee niin, että ottaisivat enemmän sen tosissaan.*

Tiivistäen tässä perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin synkkien tulevaisuuskuvioiden kautta. Koska tulevaisuus näyttäytyi epävarmana ja ympäristön uskottiin seuraavina vuosikymmeninä kokevan suuria tuhoja, ei lastenhankinnan enää nähty olevan hyvä tai vastuullinen ratkaisu. Pääasiallisena perusteluiden esisopimuksena oli lapsen etu, joka oli kantava arvo koko perusteluryhmässä. On siis kuvitellun lapsen edun mukaista, ettei hän synny maailmaan, joka on jo tuhoon tuomittu. Lapsen etu näyttäytyi eräänlaisena laajempuna arvona, jonka alle rakentui muita esisopimuksia. Näitä olivat lapsen oikeus turvalliseen tulevaisuuteen, lapsella tulee olla mahdollisuus ja oikeus luontokokemuksiin sekä hyvinvointaan ympäristöön, lapsen kokema kärsimys on väistämättä huono asia ja lapsella tulee olla oikeus elää ilman omantunnon tuskia omasta olemassaolostaan. Näissä esisopimuksissa oli

samankaltaisuutta kuin antinatalistisessa filosofiassa, jossa kärsimyksen nähdään olevan merkittävä osa ihmiselämää. Kärsimyksen nähdään tässä filosofiassa lisääntyvän aina, kun ihmisiä syntyy maailmaan, siksi ihmisten lisääntyminen nähdään antinatalistisen filosofian mukaan moraalisesti vääränä. Kuitenkin haastateltavieni ajatukset eivät vastanneet täysin antinatalistista filosofiaa, vaan antinatalistinen perustelutyyli paremminkin liittyi tulevaisuuden ympäristötuhoihin ja sitä johtuvaan mahdolliseen kärsimyksen lisääntymiseen. Tällaisessa tilanteessa ei siis ole haastateltavieni mukaan oikea ratkaisu hankkia lapsia.

Toisaalta vapaaehtoinen lapsettomuus säästää myös itse vapaaehtoisesti lapsetonta kärsimykseltä. Se tuo mielenrauhaa, sillä oman jälkikasvun selviytymisestä ei tarvitse huolehtia tai toisaalta kantaa myöskään huonoa omaa tuntoa. Paniikki ja pakokauhu omien lasten puolesta ei koskettanut vapaaehtoisesti lapsettomia. Tällaiset kuvitellun vanhemmuuden mielikuvat ja siihen liittyvä kärsimys olivat vapaaehtoisesti lapsettomien mielestä ahdistavia ja myös perusteita sille, miksi vapaaehtoinen lapsettomuus oli heille oikea ratkaisu. Vapaaehtoisesti lapseton ei kuitenkaan ole täysin vapaa huolesta, sillä osa pohti läheistensä kohtaloa tulevaisuudessa.

Yleisön näkökulmasta lapsen edun esisopimus on hyvin yleisesti hyväksytty arvo. Yleisö voi myös varmasti hyväksyä argumentoinnin lähtökohtana arvohierarkian, jonka mukaan pienempi määrä kärsimystä on parempi kuin suuri määrä kärsimystä. Kuitenkin väite siitä, että lapsen olisi tässä maailman tilassa parempi olla syntymättä, on varmasti vieras suurimmalle osalle yleisöä. Erityisesti Suomessa, jossa edelleen eletään suhteellisen ”normaalia” elämää ilmastonmuutoksesta huolimatta, ihmisten voi olla vaikeaa nähdä tulevaisuutta toivottomana. Ihmisillä on myös yleensä taipumusta ajatella, että asiat järjestyvät. Tässä perusteluryhmässä tulevaisuus kuitenkin näyttäytyi hyvin toivottomana ja myös tietyllä tapaa lukkoon lyötynä. Lasten saaminen nähdään tyypillisesti onnellisena asiana, joka tuottaa ihmisille iloa ja onnea. Yleisesti hyväksytty ajattelutapa lasten saamisesta vastaa ehkä parhaiten niin sanottua positiivista utilitarismia, jossa pyritään vähentämään kärsimystä ja maksimoimaan nautinnon ja ilon määrää. Kaikki sellainen, joka mahdollisesti voi tuottaa iloa, on tässä näkemyksessä positiivista. Tämän näkemyksen mukaan ihmisillä onkin velvollisuus lisääntyä, jos se tuottaa kokonaisuudessaan enemmän hyötyä ja iloa kuin kärsimystä. (Benatar 2010, 160.) Tästä näkökulmasta lasten saaminen näyttäytyy positiivisena, sillä se tuottaa esimerkiksi vanhemmille ja läheisille iloa. Ilon kokonaismäärä siis on keskiössä, kun taas antinatalismissa ajatellaan nimenomaan vain lapsen näkökulmaa. Antinatalismissa ei tarkas-

tella esimerkiksi vanhemman saamaa iloa, vaan vain sitä kärsimyksen määrää, jota syntyvä ihminen väistämättä kokee elämänsä aikana.

5.2 Ympäristön hyvinvointia ja yhteistä hyvää edistävän teon perustelut

Tässä perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin ympäristön hyvinvointia ja yhteistä hyvää edistävänä tekona. Vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta nähtiin laajasti ajateltuna hyvänä ja hyödyllisenä tekona koko maapallon luonnon ja myös muiden ihmisten näkökulmasta. Tämä perustelu tuli usein esiin, kun haastatteluissa puhuttiin muiden ihmisten suhtautumisesta vapaaehtoiseen lapsettomuuteen. Usein vapaaehtoisesti lapsettomia saataan leimata itsekkäiksi tai vastuuttomiksi lapsettoman elämäntavan valinnasta (ks. esim. Park 2002, 30). Monet haastateltavista olivat törmänneet itsekkyyys leimaan, mutta kaikki haastateltavat olivat tästä kuitenkin eri mieltä. Moni argumentoi vapaaehtoisen lapsettomuuden valinnan olevan hyväksi niin ympäristölle kuin muille ihmisille. Ympäristön kannalta vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi myös vähemmän kuormittavana valintana kuin lastenhankinta.

H3: - yleisesti ottaen minun mielestäni se on vähän outoa, että just esimerkiksi monia lapsettomia sitten saatetaan leimata jotenkin itsekkäiksi, mutta kyllähän se nyt huomattavasti enemmän kuitenkin aiheuttaa haittaa ympäristölle, jos lapsia lähtee tekemään.

Haastateltavat perustelivat vapaaehtoista lapsettomuuttaan sillä, että lapsi tarvitsee paljon materiaalisia asioita ja on kuluttaja vauvasta saakka. Lapsella on siis suora vaikutus perheen kulutustasoon. Lapsi vaikuttaakin niin perheen kulutusmenojen määrään kuin kulutuksen rakenteeseenkin. Lapsiperheissä kulutus koostuu pääasiallisesti asumis-, ruokailu- ja vaateusmenoista. Lisäksi lapsiperheissä on usein liikenne- sekä matkailukuluja ja vapaa-ajan menoja. Lapsiperheessä arkea helpottaa usein myös auto. (Niemelä & Rajas 2014, 107.) Kulutuksen kasvun myötä myös ympäristökuormitus kasvaa. Kun lasta ei hanki, kulutus ei kasva. Siksi vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi monelle haastateltavalle merkittävänä ympäristötekona. Tällaisen argumentoinnin esisopimuksena on ajatus siitä, että kulutuksen kasvu on väistämättä negatiivinen asia ympäristön kannalta. Yksi haastateltavista pohti, miten paljon lapsi lopulta kuluttaa esimerkiksi kulutushyödykkeitä ja ruokaa elämänsä aikana. Hänen mukaansa ekologinen kasvatus, esimerkiksi vegaaniksi kasvattaminen on toki mahdollista, mutta todella haastavaa, eikä lastenhankinta myöskään tästä näkökulmasta ole houkuttele-

vaa. Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi myös ikään kuin helpompana ympäristötekona kuin lapsen saaminen ja lapsen kasvattaminen ekologiseen elämäntapaan.

H9: - *onhan sitä tutkittu, että se on suurin ympäristöteko, minkä voi tehdä, että sillä on niin paljon vaikutuksia, että ainahan kun mieltii, että miten paljon kasvava lapsikin, jos alkaa miettimään, miten monta sukkaparia se tarvitsee 18 vuoden aikana, miten paljon vaippoja joku vauva käyttää päivässä, sitten se, että sitten se tarvitsee tietysti ruokaa. Ja voihan tietysti lapsen kasvatuksenkin tehdä ekologisesti, mutta aika harva nyt käy lapsia ihan ravitsemussyistä vegaaniksi kasvattamaan, että se on vähä hankalaa, jos itsekin ryhtyy vegaaniksi tai kasvissyöjäksi, niin pitää ottaa hirmu tarkasti selvää siitä, että saa oikeat ravintoaineet ja sitten lasten kanssa se on vielä tarkempaa.*

Yhden haastateltavan mukaan vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta on mitä tehokkain luonnonsuojeluteko erityisesti Suomen kaltaisessa kehittyneessä ja rikkaassa maassa. Koska Suomi kuuluu OECD-maihin, jotka vievät ison osan koko maapallon ekologisesta jalanjäljestä, on vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta nimenomaan näissä maissa erityisen vaikuttava luonnonsuojeluteko. Mitä vähemmän on OECD-maihin kuuluvia ihmisiä, sitä vähemmän luonnonvaroja myös kulutetaan. Esisopimuksena on ajatus siitä, että OECD-maiden korkea kulutus on väistämättä negatiivista luonnon kannalta. Se sisältää myös implisiittisen ajatuksen siitä, että maapallon resurssit ovat rajalliset. Jos kaikki kuluttavat ja lisääntyvät kuin OECD-maissa, maapallon resurssit eivät tule riittämään. Myös filosofi Christine Overallin (2012, 179) näkemyksen mukaan vastuu lastenhankinnan tarkempaan pohtimiseen ja mahdolliseen rajoittamiseen on nimenomaan kehittyneiden länsimaiden kansalaisilla, koska länsimaiden kulutus on huomattavasti suurempaa kuin kehittyvissä maissa. Kehittyneiden länsimaiden kansalaisilla on lisäksi valmiiksi koulutusta ja tietoa ylikansoituksesta ja heillä on mahdollisuus ehkäisyyn. Länsimaissa lapsia ole myöskään enää pakko hankkia talouden turvaamiseksi kuten monissa kehittyvissä maissa on. Väestömäärän vähittäinen supistaminen on Overallin mukaan mahdollista nimenomaan kehittyneissä länsimaissa.

H7: - *OECD-maihin kuuluu 31 teollistunutta, kehittyntä maata, eli hyvin pieni maaryhmä, niin me kulutetaan liki 40 prosenttia koko maapallon ekologisesta jalanjäljestä eli liki puolet, hyvin pieni ryhmä -- sehän on hyvin pieni ihmismäärä, joka kuluttaa ja suomalaiset ovat yksi ryhmä tässä eli voi sanoa,*

että jos oikein tehokkaasti haluaa suojella luontoa, niin kannattaa nimenomaan näiden OECD-maiden lakata lisääntymästä.

Sama haastateltava perusteli vapaaehtoisen lapsettomuuden olevan myös erityisesti eläinten kannalta positiivinen valinta. Hän perusteli näkemystään sillä, että ihminen tappaa suuria määriä eläimiä sekä hyväksikäyttää niitä omiin tarkoituksiinsa. Haastateltavan mukaan ihminen tappaa eläimiä niin suoraan kuin epäsuorastikin: suoraan esimerkiksi lihateollisuudessa, mutta toisaalta myös epäsuorasti saastuttamalla ympäristöä, mikä johtaa eläinten kuolemiin. Julkilausumaton argumentin esisopimus on ajatus siitä, että eläinten tappaminen ja kaltoinkohtelu on väärin, eikä ihmisellä myöskään ole oikeutta tällaiseen toimintaan. Argumentin implisiittisenä johtopäätöksenä on, että mitä vähemmän ihmisiä on, sitä vähemmän muut eläinlajit kärsivät.

H7: *- se [vapaaehtoinen lapsettomuus] on myös eläinsuojeluteko -- tuotantolaitoksissahan tapetaan Suomessakin ihan satoja tuhansia eläimiä vuosittain, koe-eläinlaboratorioissa tapetaan eläimiä, turkistarhoilla tapetaan eläimiä, metsästyksessä tapetaan eläimiä. Sitten, kun miettii, että miten paljon liikenteessä kuolee eläimiä, että sekinhän on jo, että arvioidaan, että pieneläimiä kuolee kymmeniä tuhansia eli ihminen tappaa niin suoraan kuin epäsuorastikin muita eläinlajeja. Eihän sitä voi edes välttää, jo pelkästään se, että kaikkihan me tuotetaan sitä saastetta ja jätettä ja jotainhan me syödään, kun me ollaan olemassa, me käytetään tuotteita, jotka on tuotettu teollisuudessa, teollisuus käyttää energiaa, energiantuotannolla taas saastutetaan lisää maailmaa eli, että kuinka paljon me epäsuorasti tapetaan eläimiä, eli jokainen syntynyt lapsi jo tappaa eläimiä.*

Kun ensimmäisessä perusteluryhmässä vapaaehtoisesta lapsettomuutta tarkasteltiin erityisesti lapsen näkökulmasta, tässä ryhmässä sitä tarkasteltiin erityisesti ympäristön, luonnon ja eläinten näkökulmasta. Vapaaehtoisesti lapseton vie vähemmän resursseja ja aiheuttaa vähemmän haittaa niin luonnolle kuin eläimillekin. Näin vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy valintana, joka edistää näiden kaikkien hyvinvointia maapallolla. Tällaiset perustelut vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ympäristötekona, eläinsuojelu- ja luonnonsuojelutekona voivat kuitenkin olla yleisön kannalta osittain vaikea hyväksyä, sillä ne viittaavat ajatukseen, että lapsi olisi jollain tapaa taakka tai haitta ympäristölle, luonnolle ja eläimille. Erityisesti jos yleisöön kuuluu vanhempia tai vanhemmaksi haluavia, ei tällainen esisopimus välttä-

mättä ole helposti hyväksyttävissä. Tämän voi huomata keskustelusta, joka aiheutui Tiede-lehden huomiota herättäneestä kannesta. Tiede-lehti jatkoi keskustelua Lundin yliopiston tutkimuksesta, jossa todettiin, että kaikista merkittävin yksittäisen ihmisen tekemä ilmasto-tekko on jättää yksi lapsi hankkimatta (ks. Wynes & Nicholas 2017). Lehden kannessa oli kuvattuna vauva, jonka päälle oli vedetty iso ruksi. Kansi pahoitti monen mielen. Esimerkiksi kansanedustajat Päivi Räsänen ja Pekka Aittakumpu kokivat kannen loukkaavana lapsia ja lapsiperheitä kohtaan. Heidän mukaansa lapsi ei ole ilmastopäästö. (Jäntti 2019.) Voidaankin todeta, että lapsella sekä oikeudella lastenhankintaan on kulttuurissamme pyhän asema. Pyhällä asialla on aina erityisasema kulttuurissa ja sillä on erityistä arvoa suhteessa kaikkeen muuhun (Anttonen 1996, 1). Pyhän arvo on sellaisenaan loukkaamaton ja kyseenalaistamaton (Laitinen 2009, 6). Lasta tai lastenhankintaa ei siksi halutakaan arvioida tai pohtia ympäristön näkökulmasta, sillä ihmislapsella nähdään olevan sellaista erityistä arvoa, jota ei voi kyseenalaistaa.

Ongelma ei kuitenkaan ole lapsessa itsessään, vaikka usein kotitalouden kulutus kasvaa, kun perheeseen syntyy lapsi. Kuten haastateltava alla olevassa lainauksessa toteaa, ongelma on paremminkin siinä, että ihmislapsi on aina yksi uusi kuluttaja lisää. Ihminen kuluttaa luonnonvaroja koko elämänsä ajan, ei siis vaan lapsena. Erityisesti länsimainen ihminen kuluttaa paljon. Haastateltavat kohdistavatkin lopulta kritiikkinsä nimenomaan ihmislajiin itseensä ja erityisesti länsimaiseen ihmisen korkeaan kulutukseen. Taustalla vaikuttava esisopimuksena on ajatus siitä, että kulutus on väistämättä negatiivinen asia, eikä sitä pidä kasvattaa.

H3: - *jos minä toisin tähän maailmaan vaikka yhdenkin, sen yhdenkin lapsen lisää, niin se on sitten taas yksi kuluttaja lisää -*

Vapaaehtoisen lapsettomuuden valintaa perusteltiin myös eräänlaisena ekologisen tilan tarjoamisena muille ihmisille. Koska vapaaehtoisesti lapseton ei hanki lapsia, hänen lapsensa kohdalle jää käyttämätöntä elintilaa. Näin ollen joku muu ihminen voi hyödyntää tämän elintilan hankkimalla lapsia. Esisopimuksena on ajatus maapallon elintilan ja resurssien rajallisuudesta. Koska elintilaa on maapallolla rajallisesti, vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy resursseja säästävänä valintana ja toisaalta tekona, joka tarjoaa muille elintilaa.

H4: - *koska mä jätän ne lapset tekemättä, niin sitten muiden ihmisten lapsille tulee enemmän elintilaa tänne maapallolle, koska mun lapsen kohdalle jää semmoinen tyhjä aukko.*

Toinen haastateltava ajatteli vielä laajemmin, sillä hänen mukaansa vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta tarkoittaa parempaa tulevaisuutta niin ihmisille kuin kaikelle muulle maapallon elämälle. Kun lasta ei hanki, ne resurssit, jotka olisivat menneet oman lapsen elättämiseen, jäävät nyt esimerkiksi muiden ihmisten, eläinlajien, kasvislajien ja yleensä ottaen luonnon käytettäväksi. Laajalla aikavälillä ja skaalalla ajateltuna lapsen hankkimatta jättäminen voi tarjota myös muille ihmisille paremman elämän. Se, että ihmisiä on vähemmän, tarkoittaa myös sitä, että ympäristökuormitus vähenee ja samalla muiden ihmisten mahdollisuudet hyvään elämään paranevat. Tässä perustelussa ajatellaan siis sekä ihmistä että myös kaikkea muuta luontoa. Tässä argumentissa vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyy vahvasti altruistisena tekona.

H5: - minun valintani olla hankkimatta lapsia tarkoittaa paljon parempaa tulevaisuutta kaikille niille lapsille, jotka muut ihmiset hankkivat, ynnä kaikille niille ihmisille, jotka ovat jo täällä, myös kaikille muille eläinlajeille ja kasvilajeille ja tällaisille, että sehän on nyt ihan kukkua mennä sanomaan, että se olisi jotenkin itsekästä.

Vapaaehtoisesti lapsettoman kohdalla ympäristökuormitus myös loppuu totaalisesti, kun hän kuolee. Haastateltavan mukaan hänen ja hänen puolisonsa kuollessa, ei jäljelle enää jää seuraavaa sukupolvea, joka kuormittaisi ympäristöä tai veisi elintilaa, vaan tämä tila vapautuu muun luonnon käyttöön. Argumentin mukaan lapsia saaneet taas näyttäytyvät enemmän ympäristökuormaa aiheuttavana ryhmänä, sillä heidän sukunsa jatkuu ja heidän jälkeläisensä myös väistämättä aiheuttavat ympäristökuormitusta. Vapaaehtoinen lapsettomuus on huomattavasti erilainen ympäristöteko kuin mitkään muut ihmisen tekemät ympäristöteot. Vapaaehtoisesti lapseton nimittäin lopettaa kulutuksen ketjun omassa sukuhaarassaan kokonaan jättäytymällä lapsettomaksi.

H5: Meidän luoma kuormitushan kuitenkin loppuu heti, kun me potkaisemme tyhjää. Lisääntyjällä voi olla jälkeläisiä satojen vuosien päästäkin eli heidän tekojensa seuraukset jäävät elämään paljon pidemmäksi aikaa.

Tämä ajattelutapa poikkeaa myös vahvasti tyypillisestä suvunjatkamisen ideasta, jossa halutaan, että suku ja elämä jatkuu oman kuolemankin jälkeen. Lisääntymisen ja suvunjatkamisen on nähty olevan velvollisuus, jonka ansioista perheen sukunimi sekä geenit jäävät eloon ja myös omaisuus säilyy suvussa. Lasten saaminen on myös eräänlainen tapa saavuttaa kuolemattomuus välillisesti jälkikasvun kautta. (Overall 2012, 61.) Vapaaehtoisesti lapset-

toman kohdalla suku ei kuitenkaan jatku, eikä maan päälle jää seuraavaa sukupolvea kuormittamaan ympäristöä. Suvun jatkumisen ja eräänlaisen kuolemattomuuden saavuttamisen sijasta suvun pysähtyminen omaan kuolemaan tuntuukin vapaaehtoisesti lapsettomalle helpottavalta ajatukselta: kun kuolen, ympäristö ei enää kuormitu minun tekojeni seurauksena. Tällainen perustelu ei ole kovin yleisesti hyväksytty, sillä ajattelutapa poikkeaa huomattavasti tyypillisestä pronatalistisesta ajattelutavasta, jossa ihmisen elämän yhtenä tärkeimpänä vaiheena nähdään nimenomaan suvun jatkuminen.

Tiivistäen tässä perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin hyvänä tekona, joka edistää ympäristön hyvinvointia tai yhteistä hyvää. Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttyi ympäristötekona, sillä lapsen saaminen väistämättä lisää kulutusta perheessä. Lapsesta tulee aina myös uusi kuluttaja, jonka kulutustaso erityisesti länsimaissa tulee olemaan korkea. Esisopimuksena oli ajatus siitä, että kulutuksen kasvu on väistämättä negatiivinen asia. Lisäksi vapaaehtoisen lapsettomuuden perusteltiin olevan tehokas eläin- ja luonnonsuojeluteko. Vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin myös tekona, jossa vapaaehtoinen lapseton ikään kuin jättää elintilaa ja resursseja muille ihmisille, eläimille ja muulle luonnolle. Jättäytymällä lapsettomaksi oman lapsen kohdalle jää ikään kuin tyhjä tila, jota muut ihmiset tai luonto voivat hyödyntää. Vapaaehtoisesti lapseton ei myöskään jätä seuraavaa sukupolvea maapallolle kuluttamaan. Näiden perusteluiden esisopimuksena oli ajatus maapallon resurssien rajallisuudesta. Koska elintilaa ja resursseja on rajallisesti maapallolla, vapaaehtoisen lapsettomuuden ansiosta maapallon resursseja säästyy ja niitä voidaan ikään kuin säilyttää muille ihmisille, eläimille ja muulle luonnolle.

5.3 Ihmislajin ja muun luonnon välisen suhteen epätasapainoon liittyvät perustelut

Tässä perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin vetoamalla ihmisen ja muun luonnon väliseen epätasapainoiseen suhteeseen. Ihmisväestön kestämaton määrä maapallolla oli tämän ryhmän haastateltavien mukaan pääsyy maapallon moninaisille ympäristöongelmille. Vapaaehtoisesti lapsettomat perustelivat valintaansa sillä, etteivät he omalta osaltaan halua osallistua ylikansoittamiseen hankkimalla lapsia. Haastateltavat näkivät itsensä tässä ryhmässä nimenomaan *ihmislajin* edustajina muiden eläinlajien joukossa.

H8: - *mekin ollaan vaan yks eläinlaji tavallaan, että se ihmismäärä on jotenkin täysin älytön muihin eliöihin verrattuna tai silleen, että se ei oikein ole tasapainoinen asetelma.*

Yksi haastateltavista oli jo varsin nuorena kokenut voimakkaan ympäristöherätyksen. Ihmisen aiheuttama luonnontuho ja lajikato oli ollut hänelle valtava järkytys, joka johti päätökseen vapaaehtoisesta lapsettomuudesta. Haastateltava korostaa, että koska nimenomaan ihmislaji ja sen lisääntyminen maapallolla on kaiken tuhon takana, ei hän halua omalta osaltaan lisätä ihmislajin edustajia maapallolle. Argumentin esisopimuksena on ajatus siitä, että tällainen luonnon tuhoaminen on väärin. Luonnolla on myös oma itseisarvonsa, eikä ihmisellä ole oikeutta tuhota luontoa toiminnallaan.

H7: - *mä hyvin nuorena, jo 12-vuotiaana, ihan oikein konkreettisesti olen herännyt siihen todellisuuteen, että ihmislaji tulee hävittämään tämän maapallon ja tappamaan sukupuuttoon konkreettisesti täältä eläinlajeja ja varsinkin vielä isoista nisäkkäistä lähtien ja minä pidin sitä niin järkyttävänä asiana. Ja kaikki johtuu vielä ihmisten lisääntymisestä, mitä enemmän ihmisiä, sitä enemmän tapetaan, sitä enemmän ihminen vie elintilaa kaikilta muilta eläinlajeilta, sitä enemmän tulee saastetta, niin se tuli vaan niin itsestään selvänä, että en ikinä synnytä lasta tähän maailmaan –*

Toisaalta voidaan tulkita, että argumentissa myös vedotaan laadun lokukseen. Laadun lokuksessa suositaan jotakin seikkaa, koska se on ainutkertainen (Perelman 2007, 37–38). Tässä tilanteessa voidaankin tulkita, että argumentissa vedotaan myös lajien ainutkertaisuuteen. Ainutkertaisten eläinlajit, erityisesti haastateltavan mainitsevat nisäkkäslajit, ovat merkityksellisempiä kuin ihmislajin lisääntyminen. On siis väärin, että ihmislaji lisääntyy näiden arvokkaiden ja ainutkertaisten lajien kustannuksella.

Tässä ryhmässä perusteluiden taustalla vaikuttaa tavanomaisesta poikkeava arvohierarkia, sillä haastateltavat näkevät muut lajit yhtä arvokkaita kuin ihmislajin. Edellisiin ryhmiin verrattuna kyseessä on radikaalimpi perustelutapa, sillä on yleinen ajattelutapa pitää ihmistä arvokkaampana kuin esimerkiksi eläintä. Myös Perelman ja Olbrechts-Tyteca (1971, 80) mainitsevat kyseisen hierarkian teoksessaan yhtenä esimerkkinä yleisesti hyväksytystä arvohierarkiasta. Tässä perusteluryhmässä vallitsi vahva ympäristöfilosofinen näkökulma verrattuna kahteen aiempaan ryhmään. Haastateltavien argumentaatiossa esiintyi paljon erityisesti bio- ja ekosentrisiä näkemyksiä. Biosentrismillä viitataan elämäkeskeiseen näkemyk-

seen, jonka mukaan kaikki elävät eliöt ovat lajista riippumatta yhtä merkityksellisiä. Ekosentrismi taas viittaa luontokeskeisyyteen, jonka mukaan luonnon ekosysteemit ovat moraalisesti merkityksellisiä. (Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 346; Dryzek 2005, 184.) Nämä kummatkin käsitteet ovat vastakohtia antroposentrismille eli ihmiskeskeisyydelle, mutta ne sisältävät pieniä sävyeroja. Jatkossa tulen selkeyden vuoksi käyttämään biosentrismän käsitettä. Ihmiskeskeisyys eli antroposentrismi kuvaa taas näkemystä, jonka mukaan vain ihmisellä on moraalista merkityksellisyyttä tai jossa ihmisen intressit ovat muiden lajien intressejä tärkeämpiä (Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 345).

Yleisön näkökulmasta tällainen biosentrinen esisopimus ei ole yleispätevä, sillä erityisesti länsimaisille ihmisille on tyypillisempää ajatella ihmisen olevan arvohierarkiassa eläimen ja muun luonnon yläpuolella. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten paljon ihmiset hyödyntävät eläimiä ja luontoa omiin tarkoituseriinsä. Ihmisellä nähdään myös olevan oikeus lisääntyä erinäisistä ympäristöongelmista huolimatta. Taipumuksemme ajatella ihmiskeskeisesti juontaa juurensa erityisesti kristinuskoon. Etenkin länsimaisen kristinuskon on nähty olevan erityisen ihmiskeskeinen ja vaikka elämme niin sanotussa jälkikristillisessä ajassa, on kristillisillä opeilla edelleen yllättävän paljon vaikutusta siihen, miten ajattelemme. Kristinuskon luomisopin mukaisesti jumala loi luonnon nimenomaan ihmistä varten. Jumalan tahto oli siis se, että ihminen käyttää luontoa omiin tarpeisiinsa ja tarkoituseriinsä. Muiden lajien tehtävänä oli vain palvella näitä ihmisen tarkoituseriä. Muut lajit siis saavat arvonsa vain ihmisen kautta. (White 1997, 27–28.) Samaa perua on myös eläin-ihminen-kahtiajako, jossa eläin nähdään toisena, jota vasten ihminen peilaa itseään ja omaa erityisyyttään. Tässä antroposentrisessä eli ihmiskeskeisessä ajattelutavassa eläimet saavat merkityksensä vain suhteessa ihmisiin, ihmisen ollessa arvokas itsessään. (Aaltola 2004, 22–23.) Tällaiset ajattelutavat ovat edelleen yleisiä ja siksi biosentrinen ajattelutapa poikkeaa tavanomaisesta.

Tässä kohtaa Perelmanin mukaan voitaisiinkin todeta, etteivät vapaaehtoisesti lapsettomien argumentit ole tarpeeksi hyväksyttäviä, sillä esisopimukset ovat niin sanotusti normaalista poikkeavia, eikä niissä käytetä yleispäteviä esisopimuksia. Tällaiset argumentit voivatkin kohdata vastustusta tai yleisön voi muuten olla vaikea niitä hyväksyä. Argumentti voi kuitenkin olla pätevä, vaikka se ei vetoakaan kaikkiin. Esimerkiksi tässä perusteluryhmässä esisopimukset osoittavatkin selkeästi toisinajattelua, jolloin ei ole tarkoitukseen pyrkiä konsensusseen.

Tässä perusteluryhmässä oli myös paljon samanlaista ajattelua kuin VHEMT-liikkeessä. VHEMT-liikkeessä keskeistä on ajatus siitä, että koska ihmislajin edustajia on liikaa suhteessa muiden lajien edustajiin ja tällä on tuhoisat vaikutukset koko maapalloon, on oikea valinta jättäytyä vapaaehtoisesti lapsettomaksi. Liikkeen kehittäjän Les Knightin mukaan paras ratkaisu maapallolle olisi vapaaehtoiseen lapsettomuuteen perustuva rauhanomainen ja asteittainen ihmislajin sukupuutto. (Vhemt.org, Knight 2020.) Ihmislajin sukupuutosta ei kukaan haastateltavista puhunut, mutta väestön määrän pienentämisestä kylläkin. Sekä VHEMT-liikkeessä että haastateltavien puheessa oli kuitenkin vahvasti läsnä biosentrinen maailmankuva sekä huoli maapallon muista lajeista ja ekosysteemeistä.

Vaikka ryhmässä vallitsi biosentrinen ajattelutapa, jossa ihmislajin ajatellaan olevan yhtä arvokas kuin muut lajit, välillä ihmislajin asemaa ja arvoa muiden lajien joukossa kyseenalaistettiin. Eräs haastateltava esimerkiksi totesi, että ”*maapallo ei ihan hirveästi häviäisi, jos ihmiskunta kuolisi sukupuuttoon*” (H3). Yksi haastateltavista myös argumentoi, ettei ihmislajilla enää ole varsinaista paikkaa tai ekologista lokeroa maapallolla. Argumenttia perusteltiin sillä, ettei mikään maapallon laji ole riippuvainen ihmisen olemassaolosta. Samalla ihminen on kuitenkin taas täysin riippuvainen luonnosta ja sen ekosysteemien toimivuudesta. Haastateltava ei nähnyt ihmisten lisääntymistä enää perusteltuna, vaan paremminkin ympäristön kannalta negatiivisena asiana. Hänen argumenttinsa mukaan ihmisestä on paremminkin muodostunut tuho- ja haittaeläin, joka ei enää hyödytä muuta luontoa ja joka aiheuttaa muiden lajien sukupuuttoja. Tässä argumentissa ilmenee myös ajatus siitä, että maapallo tulisi pelastaa nimenomaan luonnon itsensä takia, ei ihmislajin pelastamiseksi. Samanlainen ajatus on myös aiemmin jo mainitsemassani VHEMT-liikkeessä: ihmislajin poistumisen jälkeen maapallo kaikkine lajeineen voi paljon paremmin (vhemt.org).

H7: - *aina puhutaan, että miten me saadaan pelastettua maapallo ihmisille, mutta ihmisethän tämän tuhosi, että no, kuten jo jossain taisin sanoakin, että kuka tarvitsee ihmistä, yksikään eläinlaji, yksikään kasvilaji, yksikään yhtään mikään, kivi, puu, aurinko, tähti, ei tarvitse ihmistä selvitäkseen, mutta ihminen ei tule toimeen ilman luontoa -- sitten taas luonnossa niin kaikki on symbioosissa toistensa kanssa, jos jotkut hyönteiset häviää, niin sitä myöten häviää tietyt kasvit, tietyt pieneläimet -- eli kaikki tarvitsee toinen toisiaan, mutta ihmiselle ei ole enää olemassa sellaista paikkaa, kukaan ei tarvitse ihmisiä, eli miksi me säilytetään maapallo tuho- ja haittaeläimelle –*

Tällainen ajattelutapa on vieras esimerkiksi Elokapina -ympäristöliikkeelle (extinction rebellion), sillä Elokapina pyrkii säilyttämään maapallon elinkelpoisena nimenomaan seuraaville ihmisukupolville. Vaikka liikkeessä pyritään pelastamaan maapallo ja sen lajit sukupuutolta, on liikkeessä silti antroposentrinen näkökulma: maapallo pelastetaan, jotta voidaan myös pelastaa ihminen. (Elokapina.fi.)

Ihminen ei kuitenkaan omalla lisääntymisellään ja muulla toiminnallaan aiheuta haittaa vain luonnolle, vaan myös itselleen. Ihminen on lopulta yhden haastateltavan sanojen mukaisesti oma ”tuomarinsa” ja ”teloittajansa”, jos ihmisen toiminta ei muutu nykyisestä. Luonnon tuhoutuminen siis johtaa myös ihmisen tuhoutumiseen. Tästä luonnontuhosta kärsivät kuitenkin myös sivulliset, joilla haastateltava todennäköisesti viittaa muihin lajeihin. Onkin huomattavaa, että vaikka ajattelisimmekin vain ihmiskeskeisesti, on ympäristöä silti suojeltava, sillä olemme siitä riippuvaisia. Jos haluamme säilyttää luontomme, on lisättävä ympäristönsuojelua, mutta ympäristönsuojelua on lisättävä myös silloin, jos haluamme säilyttää ihmislajin. (Vilkkä 2003, 16–17.)

H5: - *ihminen lajina on kuitenkin itse nämä ongelmat luonut ja siinä mielessä on itse oma tuomarinsa ja (naurahdus) itse oma teloittajansa, jos se siihen menee, mutta sitten on nämä viattomat muut kärsijät, jotka ei ole olleet osallisena ongelman luomisessa, mutta kärsii silti.*

Ylikansoittuminen myös tarkoittaa sitä, että kaikilla ihmisillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia hyvään elämään. Haastateltavan mukaan ihmiset etsivät onnea ja sitä tulee myös materiaalisista asioista. Jotta kaikille voidaan taata samanlainen hyvä elämä, olisi väestön määrän myös tästä syystä vähitellen laskettava. Nykyisellä väestön määrällä kaikille ei voida tarjota samanlaista onnea: se ei ole ekologisesti edes mahdollista. Väestön määrä aiheuttaa siis myös ihmisten välistä epätasa-arvoa, mikä ei haastateltavan mielestä ole suotavaa. Tästä syystä väestömäärän tulisikin supistua ja se tapahtuu esimerkiksi vapaaehtoisen lapsettomuuden kautta.

H5: - *No lyhyesti sanottuna se on se, että täällä on jo ihan liikaa populaa, että jos ajatellaan, niin ihmiset kuitenkin haluavat etsiä onnea ja sitä onnea tulee myös materiaalisista asioista, niin silloin mun mielestä sen väestönmäärän pitää olla semmoinen, että kaikilla on siihen mahdollisuus ja se ei tule missään tapauksessa toteutumaan nykyisellä määrällä, joten vähentää täytyy.*

Koska ihmislajin edustajia on liikaa tämän ryhmän biosentrisen ajattelutavan mukaan, eivät tämän perusteluryhmän vapaaehtoisesti lapsettomat voineet hyväksyä viimeaikaista syntyvyyskeskustelua. Paremminkin Suomen matala syntyvyys nähtiin positiivisena ilmiönä, jota kohti Suomen tulisikin pyrkiä. Esimerkiksi poliitikkojen syntyvyyspuheet ja lisääntymiseen kannustaminen herättivät paremminkin närkästystä, koska maapallo on jo ylikansoittunut. Haastateltava huomioi myös, että maailmassa on jo paljon lapsia, joista ei pidetä huolta. Poliitikot haluavat kuitenkin nimenomaan oman valtion kansalaisten lisääntyvän. Tällainen syntyvyyspuhe oli haastateltavan mukaan vastuutonta.

H5: Sehän on nimenomaan hyvä, että syntyvyys pienenee, että me ollaan jo aika lähellä sellaista ideaalitasoa, jos ajatellaan, että olisi parempi, että pysyttäisiin siellä yhdessä lapsessa per kohtu tai vähemmässä, niin me ollaan aika lähellä jo sitä ja päinvastoin tässä pitäisi pikemminkin kannustaa ihmisiä vähän loppukiriin, että vähä vielä niin ollaan hyvällä tasolla ja sitten sen sijaan meillä on näillä edesvastuuttomia puheita siitä, miten tänne pitää saada uusia ihmisiä lisää, lisää, lisää ja kuitenkin nykyisessä tilanteessa, kun ei pidetä huolta niistäkään, jotka on jo täällä, niin kyllä se ärsyttää suuresti tällainen vastuuton asennoituminen asiaan.

Syntyvyyspuhe paljastaa lopulta, kenen lapset ovat haluttuja ja kenen eivät. Näin totesivat myös Petersonin ja Engwallin tutkimuksen vapaaehtoisesti lapsettomat. Petersonin ja Engwallin (2015, 547) tutkimuksessa tarkasteltiin vapaaehtoisesti lapsettomien asemaa lapsiystävällisessä yhteiskunnassa. Tutkimuksessa moni vapaaehtoisesti lapseton oli törmännyt ajattelutapaan, jonka mukaan vapaaehtoisesti lapsettomat eivät osallistu yhteiskunnan ylläpitoon, koska he jättävät lapset hankkimatta. Osa vapaaehtoisesti lapsettomista kuitenkin koki, ettei lastenhankinnassa lopulta ole kyse yhteiskunnan ylläpidosta, sillä maailma on jo ylikansoitettu. Kyse ei siis ole siitä, etteikö maailmasta löytyisi ihmisiä, jotka voisivat tulla paikkaamaan matalaa syntyvyyttä. Syntyvyyskeskustelun voi siis tulkita myös rasismin ilmentymäksi, sillä syntyvyyskeskustelu paljastaa, että nimenomaan syntyperäisten (valkoisten) kansalaisten lapset ovat haluttuja.

Vaikka osa haastateltavista oli selvästi pettynyt ihmislajiin, ei haastatteluissa kuitenkaan ilmennyt misantropiaa eli ihmisvihaa. He olivat paremminkin hyvin tietoisia ihmisten kärsimyksistä maapallolla ja ehdottivat esimerkiksi adoptiota ratkaisuksi niille, jotka todella haluavat lapsia. Adoptio koettiin hyvänä ja vastuullisena valintana biologisen lisääntymisen

sijasta ja sen toivottiin myös yleistyvän. Haastateltavien mukaan adoption avulla on mahdollista auttaa huonossa asemassa olevia lapsia, jotka jo ovat maapallolla. Näitä lapsia ei voi ”epäsynnyttää” erään haastateltavan sanojen mukaisesti (H1). Verrattuna esimerkiksi Pentti Linkolan puheisiin, haastateltavieni ajatukset ovatkin varsin rauhanomaisia ja ihmisystävällisiä. Linkola on muun muassa tuonut esille sotien ja muiden väkivallan muotojen mahdollisuuden väestön vähentämisessä. (Vilka 2005, 25.) Haastateltavieni maailmankuva säilyy ihmislajiin pettymisestä huolimatta pasifistisena: vaikka ihmislaji on syyllinen ympäristön tilaan, ihmisiä tulee silti aina auttaa.

H7: - niissä puitteissa, mitkä on lain mukaan mahdollista, niin pyrittäisiin sitten näitä nälkäänäkeviä ja ties missä sotaleireillä olevia lapsia, niin niitä pelastaa sitten ja niille perheet, että pelastettaisiin nämä olemassa olevat ihmiset, eikä synnytetäisi lisää.

Vaikka monet haastateltavat näkivät ihmislajin syyllisenä ympäristön tuhoutumiseen ja muut lajit taas viattomana ihmisen tekojen uhrina, yksi haastateltavista totesi, että myös ihmiset ovat tietyllä tapaa viattomia. Jos kasvaa esimerkiksi länsimaiseen kulttuuriin ja elämäntapaan on hyvin todennäköistä, että tottuu korkeampaan elintasoon ja kulutukseen. Ihminen ei voi itse päättää millaiseen ympäristöön hän syntyy ja ihminen onkin lopulta oman ympäristönsä ja kulttuurinsa tuote. Kun tällaiseen systeemiin syntyy, siitä voi olla vaikea irrottautua. Haastateltavan mukaan tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kestäviin elämäntapoihin voi olla vaikea sopeutua. Myös esimerkiksi ajatus perheenperustamisesta on kulttuurimme rakennettu asia, joka tuntuu monelle hyvin ilmiselvältä.

H8: - minä näen eläimet ja luonnon jotenkin viattomina, että jotenkin ihmiset on enemmän semmoisia kaoottisia tai sellaisia, tietyllä tavalla semmoinen tuhoava voima. Ollaanhan mekin tietyllä tavalla viattomia, että me kuulutaan tähän systeemiin, mitä joku pyörittää tai silleen ja se kulttuuri, mikä kehittyy ajan kanssa ja siihen kasvaa ja sitten voi olla vaikea omaksua kestävämpiä elintapoja ja tällä tavalla.

Tiivistetysti tässä ryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin ihmislajin ja luonnon välisen epätasapainoon liittyvillä syillä. Ihmislajin ylikansoituksen nähtiin olevan pääsyyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin, eivätkä haastateltavat siksi omalta osaltaan halunneet tuoda lisää ihmisiä maapallolle. Ryhmässä vallitsevana esisopimuksena oli biosentrinen arvohierarkia, jossa ihmislaji nähdään yhtä arvokkaana muiden lajien kanssa. Esisopimus

poikkeaa tyypillisestä antroposentrisestä arvohierarkiasta. Lisäksi yhtenä esisopimuksena näyttäytyi ajatus siitä, että luonnon tuhoaminen on ehdottomasti väärin. Joissain argumenteissa ihminen näyttäytyi toisaalta myös vähempiarvoisena kuin muut lajit, sillä ihmisen nähtiin aiheuttaneen ympäristöongelmat, eikä ihmiselle enää nähty selkeää paikkaa luonnossa. Ylikansoituksen ei nähty olevan ongelmallista vain ympäristön kannalta, vaan myös ihmisen kannalta, sillä se tuottaa ihmisten välistä epätasa-arvoa sekä vähentää maapallon resursseja. Ryhmässä ei kuitenkaan ilmennyt misantropiaa, sillä moni haastateltava toi esille adoption mahdollisuuden: näin voidaan auttaa jo olemassa olevia lapsia. Ihmislajeista löydettiin myös vielä viattomuutta, sillä ihminen ei voi päättää millaiseen kulttuuriin syntyy. Tästä syystä kulttuurissa opittuja elintapoja voi olla vaikea muuttaa.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 Tulosten yhteenveto ja pohdinta

Tässä tutkimuksessa olen tutkinut vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperusteluita. Olen tutkimuksessani vastannut tutkimuskysymyksiini *mitä ovat vapaaehtoisen lapsettomuuden ympäristöperustelut, miten niillä perustellaan vapaaehtoista lapsettomuutta sekä millaisia arvoja ja ajattelutapoja niiden taustalla vaikuttaa*. Vastauksia tutkimuskysymyksiini olen etsinyt haastatteleamalla vapaaehtoisesti lapsettomia. Olen hyödyntänyt tutkimuksessani uutta retoriikkaa ja Chaïm Perelmanin argumentaatioteoriaa. Erityisesti esisopimuksen ja yleisön käsitteet olivat tärkeitä välineitä analyysissä. Esisopimuksia tutkimalla olen päässyt kiinni haastateltavieni arvomaailmaan ja ajattelutapoihin, jotka ovat kiinnostaneet minua tutkimukseni alusta pitäen. Tutkimuksessani löysin kolme perusteluryhmää, jotka avaavat seuraavaksi lyhyesti.

Ensimmäisessä perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin synkkien tulevaisuuskuvien kautta. Koska tulevaisuus näyttäytyi epävarmana ja ympäristön uskottiin seuraavina vuosikymmeninä kokevan suuria tuhoja, ei lastenhankinnan nähty enää olevan hyvä tai vastuullinen ratkaisu. Pääasiallisena perusteluiden esisopimuksena oli lapsen etu. Haastateltavien mukaan on siis kuvitellun lapsen edun mukaista, ettei lapsi synny enää maapallolle, joka on tuhoutumassa. Lapsen etu näyttäytyi eräänlaisena laajempänä arvona, jonka alle rakentui muita esisopimuksia. Näitä olivat lapsen oikeus turvalliseen tulevaisuuteen, lapsella tulee olla mahdollisuus ja oikeus luontokokemuksiin sekä hyvinvoivaan ympäristöön, lapsen kokemus kärsimys on väistämättä huono asia ja lapsella tulee olla oikeus elää ilman omantunnon tuskia omasta olemassaolostaan. Näissä esisopimuksissa oli samankaltaisuutta kuin antinatalistisessa filosofiassa, jossa lapsen tuominen maailmaan nähdään moraalisesti vääränä, sillä ihmiselämään liittyy väistämättä kärsimystä. Kuitenkin haastateltavieni ajatukset eivät vastanneet täysin antinatalistista filosofiaa, sillä he eivät nähneet ihmiselämää itsessään kärsimyksenä, vaan uskoivat tulevaisuuden maailman tuottavan kärsimystä ihmisille. Toisaalta vapaaehtoinen lapsettomuus säästää myös itse vapaaehtoisesti lapsetonta kärsimykseltä. Se tuo mielenrauhaa, sillä oman jälkikasvun selviytymisestä ei tarvitse huolehtia tai toisaalta kantaa myöskään huonoa omaa tuntoa. Paniikki ja pakokauhu omien lasten puolesta ei kosketanut vapaaehtoisesti lapsettomia. Toisaalta huolta omista läheisistä

kuitenkin ilmeni joidenkin haastateltavien kohdalla, siksi vapaaehtoisesti lapsetonkaan ei ole täysin vapaa huolesta.

Toisessa perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin hyvänä tekona, joka jollain tavalla edistää ympäristön hyvinvointia tai yhteistä hyvää. Vapaaehtoinen lapsettomuus näyttäytyi ympäristötekona, sillä lapsen saaminen väistämättä lisää kulutusta perheessä. Lisäksi sen perusteltiin olevan tehokas eläin- ja luonnonsuojeluteko. Vapaaehtoinen lapsettomuus nähtiin myös tekona, jossa vapaaehtoinen lapseton jättää elintilaa ja resursseja ihmisille, eläimille ja muulle luonnolle. Jättäytymällä lapsettomaksi oman lapsen kohdalle jää ikään kuin tyhjä tila, jota muut ihmiset tai luonto voivat hyödyntää. Vapaaehtoisesti lapseton ei myöskään jätä seuraavaa sukupolvea maapallolle. Vallitsevana esisopimuksena oli ajatus siitä, että kulutus ja kulutuksen kasvu on väistämättä negatiivinen asia. Laajempuna esisopimuksena oli ajatus maapallon resurssien rajallisuudesta. Koska maapallon resurssit ovat rajalliset, vapaaehtoisesti lapseton kuluttaa vähemmän resursseja kuin lisääntyvä ihminen. Hän myös kuluttaa vähemmän ja aiheuttaa vähemmän hallaa eläimille ja luonnolle. Siksi vapaaehtoinen lapsettomuus on hyvä teko niin muiden ihmisten kuin luonnonkin näkökulmasta: sen voi nähdä edistävän ympäristön, eläinten kuin ihmistenkin hyvinvointia.

Kolmannessa perusteluryhmässä vapaaehtoista lapsettomuutta perusteltiin ihmislajin ja luonnon välisen epätasapainoon liittyvillä syillä. Ihmisen nähtiin olevan syyllinen nykyisiin ympäristöongelmiin, eivätkä haastateltavat siksi halunneet omalta osaltaan lisätä ihmislajin edustajia maapallolle. Ryhmässä vallitsevana esisopimuksena oli biosentrinen arvohierarkia, jossa ihmislaji nähdään yhtä arvokkaana muiden eläinlajien kanssa. Esisopimus sisältää ”normaalista” poikkeavan ajattelutavan, sillä erityisesti länsimaissa on tyypillisempää ihmiskeskeinen maailmankuva. Yleisön voikin olla vaikea hyväksyä tällaista poikkeavaa esisopimusta. Joissain perusteluissa ihminen näyttäytyi toisaalta myös vähempiarvoisena kuin muut lajit, sillä ihmisen nähtiin aiheuttaneen ympäristöongelmat ja ihmiselle ei enää nähty selkeää paikkaa luonnossa. Toisaalta ryhmässä ei ilmennyt misantropiaa, sillä moni haastateltava toi esille adoption mahdollisuuden: näin voidaan auttaa jo olemassa olevia lapsia. Ihmislajista löydettiin myös vielä viattomuutta, sillä jokainen ihminen on lopulta kulttuurinsa tuote ja omia elintapoja voi olla vaikea muuttaa.

Jokisen (2016, 277) mukaan retoristen keinojen analyysissä olennaista on tutkia, mitä niiden käytöllä saadaan aikaan osana argumentaatiota. Huomio ei siis ole retorisisissa strategioissa itsessään, vaan siinä, miten ja mihin niitä käytetään. Vaikka tässä tutkimuksessa olen keskit-

tynyt vain esisopimusten sekä yleisösuhteen tutkimiseen ja retoristen keinojen tutkimus on jäänyt vähemmälle, on kyseessä mielestäni samanlainen tilanne. On tärkeää pohtia, mitä perusteluilla tehdään ja mikä merkitys vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteilla lopulta on. Aiemmissa vapaaehtoista lapsettomuutta käsitelleissä tutkimuksissa on havaittu, että vetoamalla esimerkiksi maailman ylikansoitukseen, voi vapaaehtoisesti lapseton saada vastapuolen hyväksynnän helpommin. Esimerkiksi Kristin Park (2003) on tutkinut, miten vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää stigmaa pyritään hallitsemaan ja käsittelemään sosiaalisissa tilanteissa. Parkin tutkimuksessa vapaaehtoisesti lapsettomat käyttivät ympäristöperusteluita ikään kuin kääntäen tilanteen toisin päin: ympäristön näkökulmasta itseasiassa lapsia hankkineet ovat itsekkäitä ja vapaaehtoisesti lapsettomat taas näyttäytyvät hyvän teon tekijöinä, jotka eivät osallistu maapallon ylikansoitukseen lisääntymällä. Esimerkiksi ylikansoitukseen vetoaminen on siis myös osiltaan eräänlainen identiteettipoliittinen strategia, sillä se vähentää vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvää stigmaa sekä legitimoii vapaaehtoisesti lapsettoman identiteetin. Ympäristöperusteluiden voidaan siis tulkita olevan eräänlaista puolustavaa retoriikkaa.

Toisaalta ympäristöperustelut voidaan nähdä myös osana vapaaehtoisesti lapsettoman ympäristöidentiteettiä. Kun ympäristöperustelut toisaalta vahvistavat ja tukevat vapaaehtoisesti lapsettoman identiteettiä ja poistavat stigmaa, samalla vapaaehtoinen lapsettomuus itsessään tukee vapaaehtoisesti lapsettoman ympäristöidentiteettiä. Susan Claytonin (2003, 45–46) mukaan ympäristöidentiteetti on yksi osa ihmisen itsekäsitystä. Ympäristöidentiteetissä on samanlaisia piirteitä kuin kollektiivisessa identiteetissä (esimerkiksi kansallinen tai etninen identiteetti), sillä se tuo ihmiselle tunteen yhteydestä sekä tunteen siitä, että on osa isompaa kokonaisuutta. Vahva ympäristöidentiteetti voi myös vaikuttaa voimakkaasti ihmisen käyttäytymiseen ja valintoihin. Vapaaehtoisesti lapsettomien kohdalla näyttäisikin siltä, että heidän valintansa pysyä lapsettomana on myös osa heidän omaa ympäristöidentiteettiään: se on valinta, joka vähentää esimerkiksi henkilökohtaista kulutusta ja ympäristökuormitusta. Tässä tutkimuksessa kaikki haastateltavat olivat ympäristötietoisia ja pyrkivät myös ekologiseen elämäntapaan jokainen omalla tavallaan. Kuivalaisen mukaan (2014, 63) lasten hankinnasta kieltäytyminen ekologisuuteen vedoten voikin jossain mielessä edustaa radikaalia tapaa toteuttaa ekologista ideologiaa.

Lisäksi omien valintojen pohtiminen laajemmasta, globaalista näkökulmasta kertoo tietysti myös siitä ajasta, jossa elämme. Anthony Giddens on puhunut jälkimodernista ajasta sekä siihen liittyen elämänpolitiikasta. Jälkimodernissa ajassa kaukaiset tapahtumat tulevat osaksi

ihmisten elämää ja minuutta. Tässä ilmiössä medialla on päärooli, sillä se tuo kaukaiset tapahtumat ihmisten nähtäväksi ja luettavaksi. (Giddens 1991, 4.) Suuret globaalien tason ongelmat tulevat siis osaksi ihmisten arkea. Jälkimodernissa ajassa ihmiset voivat olla esimerkiksi kulutus päätöksensä kautta yhteydessä toiselle puolelle maailmaa. Kulutus päätökset voivat esimerkiksi vaikuttaa jonkun toisen toimeentuloon tai ne voivat myös vaikuttaa negatiivisella tavalla ympäristöön. (Giddens 1996, 85). Erilaisia oman elämän valintoja siis pohditaan jälkimodernissa ajassa suhteessa muuhun maailmaan. Kun olemme tietoisia siitä, mitä maailmassa tapahtuu, voimme peilata omaa toimintaamme suhteessa siihen ja pohtia niiden merkityksiä. Tässä tapauksessa vapaaehtoisen lapsettomuuden valinta näyttyy globaalissa perspektiivissä valintana, joka vähentää globaalia ylikansoitusta ja globaalia kulu- tusta.

Ennen kaikkea tutkimukseni haastateltavien käyttämät perustelut paljastavat selkeää toisin- ajattelua. Usein haastateltavien käyttämät esisopimukset eivät olleet suuren yleisön hyväk- syttävissä, vaan ne edustivat paremminkin toisinajattelua. Toisinajattelulla tarkoitetaan ”val- litsevan tai virallisen ideologian tai ajattelun vastaisten mielipiteiden esittämistä” (Suomisa- nakirja 2021). Toisinajattelun seurauksena hallitsevat diskurssit tulevat hetkellisesti kyseen- alaistetuksi. Toisinajattelija voi tuoda ilmi, että jokin elämäntavassamme ei ehkä olekaan niin välttämätöntä tai tarpeellista kuin olemme luulleet. (Phillips 2015, 61, 70.) Toisinaj- teltaja tuo siis esille vaihtoehdoisen tavan ajatella. Haastateltavien perusteluiden voidaan nähdä olevan pronatalismin vastaisia esimerkiksi ensimmäisessä perusteluryhmässä, jossa haastateltavat kertovat, ettei ole enää lapsen kannalta oikein syntyä maapallolle, joka on tu- houtumassa. Tällainen ajattelutapa on nykyisen suomalaisen väestöpolitiikan vastainen, sillä sen tavoitteena on syntyvyyden kasvattaminen. Vuoden 2020 väestöliiton väestöpoliittisessa raportissa todetaan, että ”lasten tekemättä jättäminen ilmastosyistä” ei ole kestävä ratkaisu. Suomen väestöpolitiikan kannalta lapsia tarvitaan paremminkin enemmän kuin vähemmän. (Kivelä 2020, 219.) Haastateltavieni ajatukset poikkeavatkin selkeästi niin Suomen väestö- politiikan pronatalistisesta linjasta kuin myös yleisesti yhteiskunnassa vallitsevasta pronata- listisesta ideologiasta. Toisinajattelua osoittaa myös kolmannessa perusteluryhmässä ilmen- nyt biosentrinen maailmankuva, joka poikkeaa vahvasti yleisesti hyväksytystä antropocen- trisestä ajattelusta.

Perelmanin argumentaatioteoriassa vakuuttavana argumenttina pidetään sellaista argument- tia, jossa pyritään nimenomaan yhteisymmärrykseen ja konsensukseen. Koska monet haas- tateltavien käyttämät esisopimukset olivat tavanomaisesta poikkeavia, yleisö ei todennäköi-

sesti voi hyväksyä väitteitä, eikä konsensusta synny. Perelmanilaisittain tällainen poikkeava argumentointitapa voitaisiin tulkita ”huonoksi” retoriikaksi. Kiistanalaista retoriikkaa tutkineen Kendall R. Phillipsin (2015, 63–64, 70) mukaan toisinajattelun syntymispisteessä on kyse poikkeamisesta yhteisesti hyväksytystä ajattelusta sekä rohkeasta askeleesta harkitsemattomaan ja aiemmin sanomattomaan. Merkittävintä toisinajattelussa on se, että se avartaa sitä ajattelun tilaa, jossa meidän on mahdollista ajatella. Toisinajattelun ja kiistanalaisen retoriikan merkittävyys ei olekaan siinä, kuinka moni sen voi hyväksyä, vaan siinä, että se hetkellisesti rikkoo nykyisiä sosiaalisia rakenteita, normeja sekä uskomuksia ja tekee tilaa uudelle ajattelulle. Phillipsin (2015, 70) mukaan toisinajattelu ei kuitenkaan automaattisesti ohjaa diskurssia ”parempaan” suuntaan, sillä toisinajattelu ei aina ole harkittua tai pitkälle mietittyä. Toisinajattelu voi kuitenkin parhaimmillaan käynnistää vallitsevan diskurssin muutoksen. Se, tuleeko ympäristönäkökulmasta yhä merkittävämpi osa ihmisten perheenperustamispohdintoja tällaisen toisinajattelun myötä, jää nähtäväksi. Voi olla, että tällainen ajattelu yleistyy ympäristökriisin kehittyessä tai sitten se jää vain toisinajatteluksi.

Vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperustelut sekä muut keskustelut lastenhankinnan ympäristönäkökulmasta ovat kiistanalaisia ennen kaikkea siksi, että ne ovat vallitsevan diskurssin vastaisia. Tällainen toisinajattelu on pronatalistiselle ja ihmiskeskeiselle diskurssille käsittämätöntä ja mahdollisesti jopa kauhua herättävää. Foucault’laisen valtakäsityksen mukaan vallan tarkoituksena on pitää sitä uhkaavat vastadiskurssit kontrollin alaisena ja välttää tilanteet, joissa vastadiskurssit voivat tulla esille. Tämä tekee joistain aiheista tabuja. (Lindroos 202, 2008.) Tutkimukseni aiheen tabuluonne on se syy, miksi siitä on niin vaikea puhua ja miksi se myös kohtaa paljon vastustusta.

6.2 Tutkimuksen arviointia, jatkotutkimusideat ja oma oppimisprosessi

Tutkimuksessa ehkä kaikkein haasteellisinta oli lopulta tutkimuksen aihe itsessään. Aihe on melko sensitiivinen omalla tavallaan, sillä lastenhankinta on asia, jota jokainen pohtii oman elämänsä aikana. Tutkimuksen aikana oli vaihteita, jolloin huomasin useasti pohtivani aihetta subjektiivisesta näkökulmasta. Aiheen pohdinta erityisesti korona-aikana oli jopa ahdistavaa ja välillä jouduin pitämään tutkimuksen teosta taukoja. Aihe oli haastava myös sen takia, että tutkin vapaaehtoisesta lapsettomuudesta vain yhtä osaa ja perustelua. Aiemmissä tutkimuksissa on usein tutkittu kaikkia perusteluita vapaaehtoiselle lapsettomuudelle. Oma näkökulmani teki tutkimuksen teosta haastavampaa ja esimerkiksi aineiston rajaaminen ei ollut

niin yksinkertaista. Koen kuitenkin, että tällainen hiukan eri tavalla rajattu näkökulma vapaaehtoiseen lapsettomuuden tutkimiseen onnistui ihan hyvin tutkimuksessani. Pääsin ympäristöperusteluiden kautta tutkimaan juuri niitä haastateltavieni syvempiä arvoja ja ajatusmaailmoja, joista lopulta olin tutkimuksessa kiinnostunut.

Retoriikka sekä teoriana että metodina oli minulle täysin uusi asia. Koin retoriikan teoriaan tutustumisen kuitenkin mielekkääksi ja opin paljon uutta. Tästä lähtien osaan lukea erilaisia tekstejä erilaisesta näkökulmasta ja ehkä myös syvemmin ymmärtää kirjoittajan tai puhujan argumentointia. Retoriikan tutkimuksessa on huomattava, että retoriikka on aina tulkinnanvaraista. Argumentaatiota tutkittaessa tutkijan on käytettävä paljon omaa tulkintaa ja pohdittava esimerkiksi mikä tekstissä tai puheessa lopulta on argumentaatiota ja mikä ei. Kyse on lopulta luovasta prosessista. (Kaakkuri-Knuutila & Halonen 1998, 67.) Tämä tarkoittaa sitä, että retoriikan analyysin seurauksena syntyy aina tutkijan itsensä näköiset tulokset. Vaikka aina tulee pyrkiä objektiivisuuteen, jokainen tulkitsee argumentaatiota ja puhetta hiekan eri tavoin. Esimerkiksi esisopimusten tutkiminen vaatii paljon tulkintaa, koska esisopimukset ovat julkilausumattomia sopimuksia, jotka löytyvät rivien välistä.

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut vapaaehtoisesti lapsettomien ympäristöperusteluita. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia, miten ilmastonmuutos ja ympäristökriisi vaikuttavat esimerkiksi nuoriin ja nuoriin aikuisiin, jotka vielä pohtivat lastenhankintaa. Millainen merkitys esimerkiksi ilmastonmuutokselle annetaan lastenhankinnan pohdinnassa ja näyttäytykö lastenhankinta edelleen mahdollisena ja turvallisena vaihtoehtona niille, jotka lapsia haluavat? Tutkimuskohteena voisi olla myös niin sanotut ekoperheet. Tällä tarkoitan perheitä, joissa on jo lapsia ja joissa pyritään elämään ekologisen elämäntavan mukaisesti. Mielenkiintoista olisi selvittää, onko näissä perheissä pohdittu lastenhankintaa ympäristönäkökulmasta ja millaista pohdintaa tai puntarointia lastenhankintaan mahdollisesti on liittynyt. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, miten tällaisissa perheissä lapsia pyritään kasvattamaan tulevaan epävarmempaan maailmaan. Mielestäni lastenhankinnan ja ympäristönäkökulman suhde on äärimmäisen mielenkiintoinen ja samalla myös hyvin merkittävä: ilmastonmuutos ja monet muut ympäristöongelmat ovat väistämätön tosiasia, joihin maailman valtioiden tulisi varautua. Esimerkiksi syntyvyyspolitiikka ei voi keskittyä vain parantamaan perheiden tukemista taloudellisesti, vaan jotta seuraava sukupolvi voi elää hyvää elämää, on panostettava välttämättä myös ilmasto- ja ympäristöpolitiikkaan.

Retoriikan tutkimuksen kannalta myös kahden kiistelevän kannan tutkiminen olisi mielenkiintoista. Esimerkiksi konservatiivisemmat näkökulmat lastenhankintaan usein torjuvat ajatuksen siitä, että lastenhankintaa yleensä ottaen voisi edes pohtia ympäristön näkökulmasta. Kahden kiistelevän näkökulman tutkiminen retoriikan analyysin keinoin voisikin olla hedelmällinen tutkimusaihe. Kun käytetään aineistoa, jossa argumentaation onnistumista voidaan tarkastella siitä näkökulmasta, miten yleisö tai keskustelun vastapuoli ottaa vastaan esitetyjä argumentteja, analyysi saa merkittävän lisäulottuvuuden (Jokinen 2016, 275). Perelmanin argumentaatioteoria keskittyy tutkimaan vain yhden puhujan perusteluita, eikä varsinaisesti anna tilaa vastaanottajan vastaväitteille (ks. Palonen 1997, 81). Siksi jokin toinen argumentaatioteoria voisi tarjota paremmat lähtökohdat tällaisen konfliktisen tilanteen tutkimiseen.

Gradu on ollut minulle ennen kaikkea iso oppimisprosessi. Sen avulla olen oppinut paljon tutkimuksen teosta erityisesti tekemieni virheiden kautta. Näin jälkikäteen ajateltuna ongelmia graduni teossa aiheutti muun muassa se, että tutkimuksen alussa lähdin haastatteluihin hieman ennaikaisesti ilman, että olin tarpeeksi perehtynyt aiheeseeni. Tutkimuksen alussa suunnittelu ja tutkimusasetelman rakentaminen jäivät myös puolitiehen. Jouduin pohtimaan tutkimukseni näkökulmaa ja asetelmaa uudelleen haastatteluiden tekemisen jälkeen, mikä tuntui haasteelliselta ja vei paljon aikaa. Haastattelut olin onneksi tehnyt melko vapaalla kädellä, joten aineistoa oli paljon, eikä se ollut rajattu vain tiettyyn näkökulmaan. Aineistosta sain rajattua sopivan osuuden uutta analyysia varten. Gradun teko on kasvattanut minua niin tutkijana kuin ihmisenäkin.

LÄHTEET

- A-studio (2018) Miksi vapaaehtoinen lapsettomuus on niin tunnepitoinen asia? *Yle* 27.2.2018. <https://areena.yle.fi/1-4371419> (haettu 9.4.2021).
- Aaltola, Elisa (2004) *Eläinten moraalinen arvo*. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti (2011) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Anttonen, Veikko (1996) Mitä tutkimista pyhässä? *Tieteessä tapahtuu* 14 (1996): 7.
- Autio, Laura (2018) ”Lasten tekeminen olisi vienyt minulta mahdollisuuden elää halua-maani elämää”. *Tarinoita vapaaehtoisesta lapsettomuudesta*. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Benatar, David (2010) Why It Is Better Never to Come into Existence. Teoksessa David Benatar (toim.) *Life, death, & meaning: key philosophical readings on the big questions*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Berg, Venla (2018) Suomalaiset haluavat nykyään vähemmän lapsia kuin ennen. *Väestöliitto*. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/suomalaiset-haluavat-nykyaan-vahemman-lapsia-kuin-ennen/> (haettu 22.7.2021).
- Clayton, Susan (2003) Environmental identity: A Conceptual and an Operational Definition. Teoksessa Susan Clayton & Susan Opatow (toim.) *Identity and the Natural Environment: The Psychological Significance of Nature*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Dryzek, John S. (2005) *The politics of the earth: environmental discourses*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Elokapina -liikkeen internetsivut. <https://elokapina.fi/> (haettu 16.8.2021).
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari (2007) (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Leena Viinamaäki & Erkki Saari (toim.) *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi, 32–46.

Eskonen, Hanna; Rissanen, Juha & Kanerva, Joel (2019) Yksi asia on ihmiskunnan kohtalonkysymys, mutta silti siitä ei halua puhua kukaan – Miksi väestönkasvusta tuli ilmastokeskustelun tabu? *Yle uutiset* 23.6.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10825443> (haettu 16.8.2021).

Gibb, Lorna (2019) *Childless voices: Stories of Longing, Lost, Resistance and Choice*. London: Granta.

Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.

Giddens, Anthony (1996) Elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa. Teoksessa Ulrich Anthony Giddens & Scott, Lash *Nykyajan jäljillä: Refleksiivinen modernisaatio*. Suomentanut Leevi Lehto. Tampere: Vastapaino.

Gothóni, René (1997) Eläytyminen ja etääntyminen kenttätutkimuksessa. Teoksessa Anna Maria Viljanen & Minna Lahti (toim.) *Kaukaa haettua: Kirjoituksia antropologisesta kentätyöstä*. Vammala: Suomen antropologinen seura, 136–148.

Haukkala, Hiski (2008) Kansainvälisten suhteiden loppu? Pentti Linkola ja kansainväliset suhteet. Kolumni. *Tiede & edistys* 4/2008, 294–301.

Hird, Myra J. & Abshoff, Kimberly (2000) Women without Children: A Contradiction in Terms? *Journal of Comparative Family Studies*, Vol. 31 (3), 347–366.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

Houseknecht, Sharon K. (1987). Voluntary childlessness. Teoksessa Marvin Sussman & Susan Steinmetz (toim.) *Handbook of marriage and the family*. New York: Plenum Press, 369–395.

Hukkanen, Virpi (2018) Nämä naiset eivät tee lapsia, koska haluavat pelastaa maapallon – “En synnytä yhtään kuluttajaa lisää”. Uutinen. *Yle uutiset* 21.1.2018. <https://yle.fi/uutiset/3-10029294> (haettu 3.7.2020).

Hunt, Elle (2019) BirthStrikers: meet the women who refuse to have children until climate change ends. *The Guardian* 12.3.2019. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2019/mar/12/birthstrikers-meet-the-women-who-refuse-to-have-children-until-climate-change-ends> (haettu 16.8.2021).

- Hyvärinen, Matti (1991) Huuto symbolina 1970-luvun opiskelijaliikkeessä. Teoksessa Ulla-Maija Peltonen & Kirsti Stenvall (toim.) *Myytit ja symbolit*. Vantaa: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 80–107.
- Jiang, Leiwen & Hardee, Karen (2009) How Do Recent Population Trends Matter to Climate Change? *Population Research and policy review*, Vol 30 (2), 287–312.
- Jeffries, Sherryl & Konnert, Candance (2002) Regret and psychological well-being among voluntarily and involuntarily childless women and mothers. *The International Journal of Aging and Human Development* 3/2002, Vol. 54 (2), 89–106.
- Jokinen, Arja (2016) Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino, 201–215.
- Jääntti, Mari (2019) Lapsen hankkimisen ilmasto vaikutuksista puhuminen menee helposti tunteisiin – tiedelehden asiaa käsitellyt kansikuva oli liikaa kansanedustajalle. *Yle uutiset* 6.9.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10950430> (haettu 3.7.2020).
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Ylikoski, Petri (1998) Merkitys ja tulkinta. Teoksessa Marja-Liisa Kaakkuri-Knuuttila (toim.) *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 24–33.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa & Halonen, Ilpo (1998) Argumentaatioanalyysi ja hyvän argumentin ehdot. Teoksessa Marja-Liisa Kaakkuri-Knuuttila (toim.) *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 60–113.
- Kaakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Retoriikka. Teoksessa Marja-Liisa Kaakkuri-Knuuttila (toim.) *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Helsinki: Gaudeamus, 233–272.
- Kerttula, Essi (2017) *Lapseton valinta - Vapaaehtoinen lapsettomuus suomalaisten aikuisten keskuudessa*. Kasvatustieteiden pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Kivelä, Taru (2020) Ekologinen vanhemmuus tiennäyttäjänä ympäristöystävällisempään maailmaan. Teoksessa Tiia Sorsa (toim.) *Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020*. Helsinki: Väestöliitto ry, 219–224.

- Knight, Les (2020) Experience: I campaign for the extinction of the human race. *The Guardian* 10.1.2020. <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2020/jan/10/i-campaign-for-the-extinction-of-the-human-race-les-knight> (haettu 16.8.2021).
- Kokkonen, Lotta & Pyykkönen, Miikka (2015) Tutkija, tukija vai ystävä? Neuvotteluja vallasta ja luottamuksesta maahanmuuttajien haastattelututkimuksessa. Teoksessa Sanna Aaltonen & Riitta Högbäck (toim.) *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirissä tutkimuksessa*. Tampere: Tampere University Press, 89–114.
- Kuivalainen, Laura (2014) ”Kun haikaraa ei kutsuta kylään” - Tutkimuskohteena vapaaehtoinen lapsettomuus. Sosiologian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- Kuusisto, Riikka (1996) Sodan retoriikasta: Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisten suurvaltajohtajien lausunnoissa. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 267–291.
- Laitinen, Merja (2009) Ajan tabut. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) *Tabujen kahleet*. Tampere: Vastapaino, 5–15.
- Leiwo, Matti & Pietikäinen, Sari (1996) Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 85–108.
- Letherby, Gayle (2002) Childless and Bereft?: Stereotypes and Realities in Relation to ‘Voluntary’ and ‘Involuntary’ Childlessness and Womanhood. *Sociological Inquiry* Vol. 72 (1), 7–20.
- Lindroos, Kia (2008) Michel Foucault ja ajattelun rajat. Teoksessa Kia Lindroos & Suvi Soininen (toim.) *Politiikan nykyteoreetikoja*. Helsinki: Gaudeamus, 186–208.
- Marttinen, Ninja (2020) ”Vapaaehtoisesti lapseton, miksi ihmeessä?” *Argumentaatioanalyysi Vauva.fi-sivuston verkkokeskusteluviesteistä*. Soveltavan kielentutkimuksen pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- McAllister, F. & Clarke, L. (2000) Voluntary childless: trends and implications. Teoksessa Gillian R. Bentley & C. G. Mascie-Taylor (toim.) *Infertility in the Modern World: Present and Future Prospects*. Cambridge: Cambridge University Press, 189–237.

Miettinen, Anneli & Rotkirch, Anna (2008) *Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet*. Perhebarometri 2008. Väestöntutkimuslaitos Katsauksia E 34/2008. Helsinki: VL-Markkinointi Oy.

Moen, Ole Martin (2021) Pessimism Counts in Favor of Biomedical Enhancement: A Lesson from the Anti-Natalist Philosophy of P. W. Zapffe. *Neuroethics* 10.2.2021.

Morison, Tracy; Macleod, Catriona; Lynch, Ingrid; Mijas, Magda & Shivakumar, Seemantini Tumkur (2016) Stigma Resistance in Online Childfree Communities: The Limitations of Choice Rhetoric. *Psychology Of Women Quarterly*, Vol.40(2), 184–198.

Naess, Arne (1997) Syväekologinen liike – joitakin sen filosofisia puolia. Teoksessa Yrjö Uurtimo & Vesa Jaaksi (toim.) *Ympäristöfilosofian polkuja*. Tampere: Taju, 49–77.

Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (1997) *Ympäristöfilosofia*. Helsinki: Gaudeamus.

Overall, Christine (2012) *Why Have Children?: The Ethical Debate*. Cambridge, London: The MIT Press.

Paloheimo, Heikki & Wiberg, Matti (2008) *Politiikan perusteet*. Helsinki, Porvoo: WSOY.

Palonen, Kari (1997) *Kootut retoriikat. Esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 7–19.

Park, Kristin (2002) Stigma management among the voluntarily childless. *Sociological Perspectives*, Vol.45 (1), 21–45.

Park, Kristin (2005) Choosing Childlessness: Weber's Typology of Action and Motives of the Voluntarily Childless. *Sociological Inquiry*, Vol. 75 (3), 372–402.

Parkkinen, Sonja (2019) Näin kerrot ilmastonmuutoksesta eri-ikäisille – kokeile myös uutta peliä. *Partio* 22.2.2019. <https://www.partio.fi/partiomedial/nain-kerrot-ilmastonmuutoksesta-eri-ikaisille-kokeile-myo-utta-pelia/> (haettu 16.8.2021).

Partio (2019) Partio-lehden ympäristöpeli. *Partio* 15.10.2019. <https://www.partio.fi/ajankohtaista/partio-lehden-ymparistopeli/> (haettu 16.8.2019).

Perelman, Chaïm & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971) *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*. Notre Dame, London: University of Notre Dame Press.

Perelman, Chaïm (2007) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Peterson, Helen & Engwall, Kristina (2015) Missing Out on the Parenthood Bonus? Voluntarily Childless in a “Child-friendly” Society. *Journal of family and economic issues*, Vol. 37 (4), 540–552.

Phillips, Kendall R. (2015). The Event of Dissension: Reconsidering the Possibilities of Dissent. *Quarterly Journal of Speech*, Vol. 101 (1), 60–71.

Puro, Jukka-Pekka (2006) *Retoriikan historia*. Helsinki: WSOY.

Raijas, Anu & Niemelä, Mikko (2014) Lapsiperheiden kulutus. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, 106–120.

Richie, Cristina (2014) Are You a GINK? The Case for “Green Inclinations, No Kids”. *Alternatives Journal*, 26.6.2014. <https://www.alternativesjournal.ca/blog/are-you-a-gink-the-case-for-green-inclinations-no-kids/> (haettu 19.4.2021).

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (2005) Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 22–56.

Silvasti, Tiina (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Ilmo Massa (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus.

Summa, Hilikka (1996) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa: Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino, 51–83.

Suomisanakirja (2021) Toisinajattelun määritelmä. <https://www.suomisanakirja.fi/toisinajattelu> (haettu 4.10.2021).

The Voluntary Human Extinction Movement -internetsivut. <http://www.vhemt.org/> (haettu 16.8.2021).

Tutkimuseettinen neuvottelukunta, TENK (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen

neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf (haettu 16.8.2021).

Vapaaehtoisesti lapsettomat ry:n internetsivut. <https://vapaaehtoisestilapsettomat.fi/> (haettu 20.4.2020).

Veevers, Jean E. (1980) *Childless by choice*. Toronto: Butterworths.

Vilkkä, Leena (2003) *Ympäristöetiikka: vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista*. Helsinki: Yliopistopaino.

Vilkkä, Leena (2005) Pentti Linkola suomalaisena syväekologina ja luonnonestetiikkona. *Tiedepolitiikka* 1/05, 19–28.

Vuori, Jaana (2021) Retoriikan analyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.

Väestöliitto (2020) *Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen raportti 2020*. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/11/c847b683-kvs_saavutettava.pdf (haettu 16.8.2021).

White, Lynn Jr. (1997) Ekologisen kriisin historialliset juuret. Teoksessa Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes (toim.) *Ympäristöfilosofia: kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista*. Helsinki: Gaudeamus, 21–33.

Woolfe, Sam (2020) On Antinatalism and Depression. *Epoché Magazine* #30. <https://epochemagazine.org/30/on-antinatalism-and-depression/> (haettu 20.8.2021).

Wynes, Seth & Nicholas, Kimberly A. (2017) The climate mitigation gap: education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters* 12, 1–9.

LIITTEET

Haastatteluteemat

1. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen päätyminen

- Kerro, miten olet päätenyt vapaaehtoiseen lapsettomuuteen, millaiset asiat ovat vaikuttaneet siihen?
- Mitä ympäristösyöt ovat sinulle? Miksi ne ovat sinulle merkittäviä?
- Mikä on saanut sinut ajattelemaan ympäristönäkökulmaa?
- Aiotko olla loppuelämäsi lapseton?
- Mitä muita syitä tai motiiveja sinulla on vapaaehtoiselle lapsettomuudelle?

2. Ulkopuolisten suhtautuminen

- Oletko kertonut vapaaehtoisesta lapsettomuudestasi ulkopuolisille?
- Kerrotko siitä yleensä avoimesti vai jätätkö mieluummin kertomatta?
- Joudutko usein selittelemään valintaasi ulkopuolisille?
- Miten asiaan on suhtauduttu? (esim. perhe, ystävät, kumppani(t), vieraat)
- Mikä on ollut ehkä tyypillisin reagoititapa elämäntapaasi?
- Oletko kokenut painetta perheen perustamiseen ulkopuolisten taholta?

3. Näkemykset ympäristö- ja väestökriisistä sekä syntyvyyskeskusteluista

- Mitä mieltä olet viimeaikaisesta Suomen syntyvyyskeskustelusta? Mitä ajatuksia se on herättänyt?
- Miten itse reagoit Suomen alhaiseen syntyvyyteen?
- Mistä alhainen syntyvyys mielestäsi kertoo?
- Mitä Suomen valtion pitäisi tehdä matalalle syntyvyydelle tai miten Suomen tulisi sopeutua tilanteeseen?
- Miten suhtaudut maailman väestökriisiin? Mitä sille sinun mielestäsi tulisi tehdä?
- Koetko ristiriitaa syntyvyyskeskustelun ja väestö- sekä ympäristökriisin välillä?

4. Muut elämäntavan piirteet

- Vaikuttaako ympäristönäkökulma muuten elämäntavassasi?
- Koetko, että omilla valinnoilla voi vaikuttaa? Haluatko näyttäytyä esimerkkinä muille?
- Noudatatko tai kannatatko jotain tiettyä ympäristöfilosofiaa tai elämäntavasta omassa elämässäsi?
- Toimiiko vapaaehtoinen lapsettomuus myös kompensoivana tekijänä? (esim. kun ei ole lapsia, on pienempi hiilijalanjälki → voi matkustella enemmän)
- Koetko, että sinulla on velvollisuus toimia ympäristöystävällisesti?